

Absolute beginners in Rotterdam

**Verslag van een enquête en expertmeeting rond
het vraagstuk van de (absolute) beginners in de
Rotterdamse VVE**

2007
Hanneke Pot
Lectoraat Dynamiek van de stad

Inhoud

1. Voorwoord	3
2. Aanleiding voor het onderzoek en de expertmeeting	4
3. Onderzoeksvragen	8
4. Uitkomsten uit de enquête	10
4. Uitkomsten uit de expertmeeting	14
5. Conclusies en Aanbevelingen	19
Bijlage 1: enquête	
Bijlage 2: vijftig- woorden- lijst	
Bijlage 3: overzicht responderende PSZ (per programma)	
Bijlage 4: overzicht responderende PSZ (per bestuur)	
Bijlage 5: categorieën kwalitatief onderzoek enquête	
Bijlage 6: tabellen enquête (rechte telling)	
Bijlage 7: verslag expertmeeting	

Illustratie omslag: Puk & Ko, knieboek- verhaal *Trek je jas maar uit, Tom!*

1. Voorwoord/ Inleiding

Toen in 2003 de Voorschool werd ingesteld was de verwachting dat veel kinderen met achterstanden een inhaalslag zouden kunnen maken voor ze naar de basisschool zouden gaan. Zo zouden ze meer kans hebben op schoolsucces en succes in de maatschappij.

Vooraf wat betreft het inlopen van taalachterstanden waren de verwachtingen hooggespannen. Dat zag men ruim: taalachterstanden kom je tegen bij kinderen die Nederlands als moedertaal meekrijgen en bij anders- of meertalige kinderen. Dit onderzoek is gericht op een gedeelte van die laatste groep: de 'absolute beginners', kinderen die bij aanvang op de peuterspeelzaal nog geen Nederlands verstaan of spreken.

Zoals uit dit onderzoek zal blijken zou deze groep wel eens veel groter kunnen zijn dan de beleidsmakers denken. Op de onderzochte voorschool- peuterspeelzalen ging het om zo'n 60% van de doelgroepkinderen. Voor de mensen die werken in het veld is dat geen nieuws. Sommige peuterleidsters omschrijven hun werk met de absolute beginners als 'vechten tegen de bierkaai', anderen hebben de indruk, of de illusie (?), dat deze kinderen goed bediend worden met de voorschool en de programma's die daar gebruikt worden. Eigenlijk is dat beeld niet veel veranderd sinds ik in 1992 het basisonderwijs verliet en docent werd op de PABO, School of Education, van Hogeschool INHOLLAND, nu 15 jaar(!) geleden.

Na mijn analyse van twee vve- programma's t.g.v. een eerder onderzoek voor het Lectoraat *Dynamiek van de Stad* (INHOLLAND) betwijfel ik of absolute beginners in de voorschool wel aan hun trekken komen. Of ze eigenlijk wel opgemerkt worden en meetellen.

Dit onderzoek dient om:

- de omvang en de aard van de absolute beginner- problematiek in Rotterdam in kaart te brengen;
- knelpunten en oplossingen te inventariseren bij peuterleidsters 'in het veld', bij beleidsmakers, programmaontwikkelaars, schoolbegeleiders en vve- en taalexperts.

Opzet van dit rapport:

- Aanleiding voor de enquête en de expertmeeting
- Onderzoeksvragen
- Uitkomsten uit de enquête
- Uitkomsten uit de expertmeeting
- Conclusies en Aanbevelingen

Een speciaal woord van dank aan Guido Walraven, Roos Bonnier, Afke Theunissen (INHOLLAND), en Nadiya Madaya en Karen Ringnalda (JOS).

Hanneke Pot
Rotterdam, maart 2007

2. Aanleiding voor het onderzoek en de expertmeeting

‘Dit is voor ons de dagelijkse realiteit. We weten niet beter dan dat de meeste kinderen de taal niet beheersen.’

‘Hier kan de peuterspeelzaal niet tegenop boksen’

‘Je moet als leidster veel met ouders cominiceren’ (sic!)

Veel kinderen beginnen met een taalachterstand aan het basisonderwijs. Uit onderzoek weten deskundigen al heel lang dat die achterstand een probleem is en ook dat het een heel taai probleem is om aan te pakken. Dat ervaren ook de mensen die werken in praktijk en beleid van de voor- en voegschoolse educatie – zie de citaten van peuterspeelzaal leidsters bovenaan deze pagina. En af en toe verschijnt het probleem op de politieke agenda, zoals meest recent tijdens de discussies over een taaltoets voor peuters rond de laatste Algemene Beschouwingen in de Tweede Kamer.

Het vve- beleid richt zich op kinderen met achterstanden en daaronder worden ook de ‘absolute beginner’ gerekend, kinderen die bij binnenkomst in peuterspeelzalen en voorscholen geen Nederlands verstaan of spreken. Dat wil zeggen kinderen met een achterstand van 3000 Nederlandse woorden.

Het staat buiten kijf dat voldoende beheersing van de Nederlandse taal een voorwaarde is om effectief aan het basisonderwijs te kunnen meedoen. Vandaar dat vve-programma’s zijn ontwikkeld en worden uitgevoerd om kinderen met (taal)achterstanden te helpen die voorwaarde vervuld te krijgen.

De veronderstelling van het vve- beleid is, dat ook deze absolute beginners bereikt worden en baat hebben bij de programma’s die worden ingezet. Die veronderstelling is voor enkele representatieve¹ thema’s uit de programma’s Piramide en Puk & Ko recent onderzocht door Hanneke Pot (in het kader van lectoraat en kenniskring Dynamiek van de Stad)². Heel kort samengevat is haar conclusie, dat beide programma’s, in elk geval wat betreft deze thema’s, maar waarschijnlijk ook over het geheel, niet geschikt zijn voor absolute beginners³.

2.a Absolute beginners

Absolute beginners zijn kinderen die de eerste vijftig woorden⁴ van het Nederlands, volgens de *Duizend-en-een woordenlijst*⁵, nog niet begrijpen of gebruiken. [zie bijlage 2]

¹ Hierover wordt door wisselende auteurs verschillend gedacht. Het thema uit *Piramide* is representatief voor de talige thema’s. De overige thema’s hebben een minder talige insteek, en zouden dus in de talige analyse minder ‘scoren’. In het onderzoek is de oorspronkelijke, niet de vernieuwde versie van *Piramide Peuters* geanalyseerd. Het thema uit *Puk* zou volgens één der auteurs minder representatief zijn dan volgens een andere.

² Hanneke Pot, *Een Lawine van woorden; Taal leren door (absolute) beginners met Puk& Ko en Piramide in Rotterdam*. Rotterdam, Hogeschool INHolland, 2006. (Nog) niet gepubliceerd. Onderzoeksrapport op te vragen via kitty.erfemeijer@inholland.nl

³ Het Welkom- thema van Piramide, dat speciaal ontwikkeld is voor het ‘inburgeren’ op de PSZ en dat onder andere bedoeld is voor (absolute) beginners, is hierbij bewust buiten beschouwing gelaten, omdat het niet representatief is voor en vergelijkbaar met de overige thema’s. Absolute beginners zouden het Welkom- thema (individueel) aangeboden krijgen, en daarna/ daarnaast meedoen met het thema waarmee de hele groep bezig is.

⁴ Dit was een aanname in het onderzoek. Men zou met evenveel recht kunnen zeggen dat ook kinderen die de eerste tweehonderd woorden niet begrijpen of gebruiken absolute beginners zijn.

De *Duizend-en-een woordenlijst* geeft de duizend allereerste woorden die Nederlandse kinderen verwerven, die kinderen nodig hebben om zich te redden op de peuterspeelzaal. Van de 3000 woorden die Nederlandse kinderen kennen als ze naar groep 1 gaan zijn deze eerste duizend woorden uiteraard alleen nog maar de basis.

2.b Onderzochte VVE- programma's

Voor het onderzoek van Pot zijn de programma's *Puk & Ko* en *Piramide*⁶ gekozen boven *Startblokken/ Kaleidoscoop*, omdat de eerste twee programma's zich kenmerken door thema's met uitgeschreven taalactiviteiten, met bijbehorende prentenboeken en overige materialen. *Startblokken* en *Kaleidoscoop* schrijven thema's niet op deze wijze uit en zijn dan ook niet door literatuuronderzoek te analyseren op de punten, zoals genoemd in 2.d en 2.e. Het resultaat van het onderzoek kan dus niet zomaar gegeneraliseerd worden naar alle VVE- programma's.

Van *Puk & Ko* is een thema onderzocht dat volgens één vertegenwoordiger wel, en volgens een andere niet representatief is voor het gehele programma. Het thema zou een relatief toegankelijke insteek hebben voor (absolute) beginners. Het onderzochte thema van *Piramide* komt uit de groep thema's met een vooral talige insteek. Andere thema's van *Piramide* zijn minder talig en focussen bijvoorbeeld juist op sociale vaardigheden of reken- en wiskundige oriëntatie.

2.c Tekstdekking

Bij het onderzoek van Pot naar de tekstdekking is uitgegaan van een tekstdekking van 85%: je moet meer dan 85% van de woorden begrijpen, wil je een tekst begrijpen⁷. Volgens de literatuur⁸ ligt de lat zelfs op 98%, maar daar wordt uitgegaan van het lezen van geschreven teksten, niet van het luisteren naar gesproken teksten. De woorden uit de beoogde spreekteksten van de leidsters en de voorleesteksten zijn steeds gematcht met het voorkomen in de vijftig- woordenlijst, de tweehonderd- woordenlijst, de duizend- woorden- lijst, en de woorden daarbuiten (de meer-dan-duizend woordenlijst). In het onderzoek is het aandeel van de gebruikte visuele context (prenten/attributen) meegenomen.

Beide programma's geven aan dat ze voor alle kinderen zijn bedoeld, dus ook de (absolute) beginners. Toch is de conclusie dat de teksten (in de onderzochte thema's) alleen begrijpelijk zijn voor kinderen die de allereerste duizend woorden kennen. Dus niet voor de (absolute) beginners, die er maximaal vijftig kennen. Deze kinderen zullen het taalaanbod bij de activiteiten uit de programma's niet begrijpen, zodat de vraag rijst wat zij ervan zullen leren in het algemeen en wat ze zullen leren aan taal in het bijzonder.

Wanneer we aannemen, dat de spontane 'leidsterteksten' bij de andere programma's niet veel zullen verschillen van de bij *Puk & Ko* en *Piramide* opgenomen suggesties, dan zou de bovenstaande conclusie gegeneraliseerd kunnen worden voor alle spreekteksten van de leidster (informele taal, instructies, interventies). De voorleesteksten bij *Startblokken* en *Kaleidoscoop*, waarschijnlijk een keuze van de leidster uit bestaande prentenboeken en verhalenboeken, zouden apart geanalyseerd moeten worden. De voorleesteksten in *Puk & Ko* en *Piramide* onderscheiden zich op het eerste oog van 'gewone' prentenboeken in de eenvoudige structuur van de zinnen en de tekst alsmede

⁵ Bacchini, S. c.s. , Duizend- en- een- woorden; De allereerste Nederlandse woorden voor anderstalige peuters en kleuters. SLO, Enschede, 2005.

⁶ Oorspronkelijke versie uit 2003

⁷ voor de verantwoording hiervan: zie onderzoeksrapport

⁸ Nation, I.S.P., Learning Vocabulary in another language. (2001) Cambridge University Press.

de nadrukkelijke visuele ondersteuning. Het is sterk de vraag of 'gewone' prentenboeken, zoals ze gebruikt zullen worden bij *Kaleidoscoop* en *Startblokken/Basis Goed*, dan voor absolute beginners begrijpelijker zouden zijn dan de verhalen in *Puk & Ko* en *Piramide*.

2.d Te verwachten effectiviteit op basis van aanpak

Het onderzoek van Pot naar de te verwachten effectiviteit berust op de in Nederland meest gevolgde didactische route voor woordenschatonderwijs: de viertakt⁹. Zijn de geselecteerde woorden voor (absolute) beginners relevant, worden ze voor deze doelgroep adequaat gesemantiseerd en zo ja, worden ze dan voldoende (zeven of meer keer in gevarieerde settings) geconsolideerd (ingeslepen)? Zo ja, dan zullen ze geleerd/verworven kunnen worden.

Volgens de literatuuranalyse uit haar onderzoek zal er (in de onderzochte thema's) via *Puk* ten hoogste 3% en via *Piramide* 51% van de doelwoorden worden geleerd, indien de activiteiten 'letterlijk' worden uitgevoerd zoals in de handleiding en overige materialen beschreven. (*Puk* is uiteraard geen dagvullend programma, *Piramide* is dat wel). De overige doelwoorden worden – afgaande op de aanwijzingen in de handleiding -- niet adequaat gesemantiseerd, waardoor de betekenis niet duidelijk wordt; en/of ze worden onvoldoende herhaald, waardoor ze niet beklijven. Aangezien leidsters zich niet letterlijk aan de handleiding zullen houden, zouden de leeropbrengsten in het veld zowel beter als slechter kunnen zijn, afhankelijk wat leidsters toevoegen of weglaten.

Het onderzoek van Pot betrof uitgewerkte en ingevulde activiteiten, het gericht werken aan het leren van doelwoorden, hierop afgestemde visuele contexten, kortom intentioneel (taal)onderwijs. Een te verwachten beheersingspercentage van 3%, maar ook van 51% is dan verrassend (teleurstellend?) laag. De vraag is of *Startblokken* en *Kaleidoscoop* het woordenschatonderwijs eveneens zo planmatig opzetten als de onderzochte programma's en welke resultaten we daarvan dan zouden mogen verwachten. Dit zal verschillen van leidster tot leidster en kan alleen via grootschalig veldonderzoek onderzocht worden. De literatuur¹⁰ zegt over incidenteel, niet planmatig woordenschatonderwijs dat het rendement daarvan laag is, en dat verschillen en achterstanden er groter door worden. De vraag rijst of deze programma's het beter zullen doen dan *Puk & Ko* en *Piramide*.

2.e Hoe peuters leren

Volgens de gangbare opvattingen leren peuters vooral door te spelen en te experimenteren. Daarbij kunnen zij woorden leren, wanneer de opvoeder responsief, d.w.z. bij datgene wat de aandacht van het kind heeft, woorden (en zinnen) aanbiedt. Dit valt onder incidenteel woordenschatonderwijs. De zogenoemde woordenschatexplosie leert dat zeer jonge kinderen (dreumesen) zo in zeer korte tijd in het gezin honderden woorden kunnen leren. Absolute beginners zouden in een à twee jaar echter drieduizend Nederlandse woorden moeten leren om hun achterstand ten opzichte van Nederlandse kinderen in te halen. Bovendien moeten zij dat doen in een grotere groep dan in de opvoedingssituatie thuis. Zoals hierboven (2.d) betoogd is, is incidenteel woorden leren daarvoor niet de meest effectieve weg. Volgens de literatuur is expliciet en intentioneel (planmatig) woordenschatonderwijs nodig voor kinderen met zulke achterstanden. Peuters lijken daar niet op 'gebouwd'. Een dilemma.

⁹ M. Verhallen en S. Verhallen, *Woorden leren, woorden onderwijzen*. CPSD, Hoevelaken, 1994; M. Verhallen en D. van den Nulft, *Met woorden in de weer*. Coutinho, Bussum, 2002.

¹⁰ O.a. Vermeer, A. *Impliciet of expliciet woordenschatonderwijs bij eerste- en tweede taalleerders: Hoe NT2 de weg moet blijven wijzen in taalonderwijsland*. Tekst lezing t.g.v. WAP- symposium NT2 Revisited, Amsterdam, 2006

Om met vrucht aan de vve- programma's mee te kunnen doen moet, blijktens dit onderzoek, een kind al een zekere woordenschat begrijpen en spreken. Dat is nieuw, want de veronderstelling bij alle vve- programma's is, - en de programma's claimen dat in hun verantwoording ook-, dat ze bruikbaar zijn voor de groep van absolute beginners¹¹.

En dat is ook ernstig, want hoe kunnen absolute beginners dan hun woordenschat opbouwen en hun verdere taalontwikkeling op gang krijgen?

Die ook voor beleidsmakers verontrustende conclusies waren de aanleiding voor het initiëren van vervolgonderzoek, bestaande uit:

- a) het houden van een enquête onder alle Rotterdamse Voorscholen naar de omvang en de aard van de problematiek;
- b) het organiseren van een expertmeeting over 'absolute beginners' en vve. Dit gebeurt op verzoek van de gemeente Rotterdam (Jeugd, Onderwijs en Samenleving), die wil weten of de conclusie door landelijke deskundigen wordt gedeeld en vooral ook welke suggesties er zijn om absolute beginners wel effectief te helpen.

¹¹ Eén van de auteurs van *Puk & Ko* komt van deze opvatting terug. (zie bijlage: verslag expertmeeting)

3. Onderzoeksvragen

3.a. Enquête

Het doel van de enquête is het vaststellen van de omvang van het aantal absolute beginners per jaar in Rotterdam en de aard van de problematiek volgens het veld. De vragen zijn vastgesteld in samenwerking met Jeugd, Onderwijs en Samenleving (JOS), voorheen de Dienst Stedelijk Onderwijs van de gemeente Rotterdam, het beleidsorgaan dat valt onder de wethouder van onderwijs. De enquête doet bij leidsters en leidinggevendenden van bij voorscholen betrokken peuterspeelzalen (PSZ) navraag¹² naar:

1. a) het aantal 1.9- kinderen onder de doelgroepkinderen;
b) het gebruikte vve- programma;
2. a) het aantal absolute beginners in het jaar 2005- 2006;
b) de vorderingen van het aantal absolute beginners in de loop van het jaar
3. het waargenomen gedrag bij absolute beginners;
4. de knelpunten rond deze problematiek;
5. mogelijke oplossingen voor deze problematiek.

Zo mogelijk zullen er relaties tussen deze onderzoeksgegevens vastgesteld worden.

Voor het begrenzen van het begrip '(absolute) beginners' is de volgende definitie aangehouden: het gaat om peuters die

- a) helemaal geen Nederlands begrepen of spraken ('absolute beginners');
- b) de eerste vijftig Nederlandse woorden¹³ wel *begrepen*, maar nog niet of nauwelijks Nederlands *spraken* ('beginners').

De enquête is te vinden in de bijlagen.

3.b. Expertmeeting

In de expertmeeting zullen de genodigden, d.w.z. vve- deskundigen en vertegenwoordigers uit het veld, vertegenwoordigers van de gemeente (JOS) en de onderzoekers gezamenlijk discussiëren over twee hoofdpunten, waarbij we hier al enkele vragen formuleren. De genodigden ontvangen ter voorbereiding een paper met samenvattingen van zowel het onderzoek van Hanneke Pot als van de conclusies van de in opdracht van JOS uitgevoerde enquête.

- (1) de aard en misschien ook de omvang van het probleem
 - Her- en erkennen de deelnemers de resultaten van het onderzoek *Een lawine van woorden* van Hanneke Pot (2006).? (2.b- 2.e);
 - Herkennen zij het dilemma dat expliciet en intentioneel (planmatig) woordenschatonderwijs nodig is voor kinderen met zulke achterstanden, maar dat peuters daar niet op 'gebouwd' lijken? (2.e);
 - Welke opmerkingen zijn er te maken bij de naar aanleiding van de enquête geschatte *omvang* van de groep absolute beginners in Rotterdam? (3a- 1 en 2)
 - Welke opmerkingen zijn er te maken bij via de enquête geïnterviewde *knelpunten* rond absolute beginners in Rotterdam? (3a- 3 en 4)

¹² Voor de concrete vragen verwijzen wij naar bijlage 1.

¹³ Bacchini, S. c.s. , *Duizend- en- een- woorden; De allereerste Nederlandse woorden voor anderstalige peuters en kleuters*. SLO, Enschede, 2005. De lijst met eerste vijftig woorden maakte onderdeel uit van de bijlagen bij de enquête. De lijst is in dit rapport (bijlage 2) aangevuld met een korte verantwoording.

(2) perspectiefrijke oplossingsrichtingen voor het probleem. (3a- 5)

- Als absolute beginners door de onderzochte programma's niet (effectief) bediend zouden worden, wat hebben zij dan voor hun 'inhaalslag' ten behoeve van de eerste duizend woorden nodig op korte en lange termijn?

Welke oplossingen zien de experts voor deze groep kinderen? Bijvoorbeeld

- via bestaande programma's,
- via extra programma's die ontwikkeld zouden kunnen worden,
- met behulp van speciale didactieken,
- op andere manieren?

4. Uitkomsten uit de enquête

4a. De enquête¹⁴

Op verzoek van Jeugd, Onderwijs en Samenleving van de gemeente Rotterdam (JOS) is er in september 2006 een verkennende enquête gehouden onder alle 133 peuterspeelzalen (PSZ). De minimum respons die JOS heeft gevraagd was 30 van de 133 PSZ; van 47 PSZ is een ingevulde vragenlijst ontvangen. Deze respons is weliswaar vrij hoog voor een schriftelijke enquête, maar volgens de geldende statistische normen eigenlijk te klein om conclusies te kunnen trekken die voor de hele populatie van 133 PSZ gelden. Volgens de genoemde statistische normen (een betrouwbaarheidsinterval van 95% en een foutmarge van 5%) is namelijk een respons of steekproef van 99 PSZ nodig bij een populatie van 133 PSZ.

Er is een relatief hoge respons van de gebruikers van *Ko- Totaal* en een zeer hoge respons van *Piramide*- gebruikers. De gebruikers van *Piramide* maken 36,2% uit van de respondenten tegen 23,3% in de stad. En 51,1% van de respondenten gebruikt *Ko-totaal* tegen 49,6% in de stad. (bijlage 3)

Ook is te zien dat van sommige besturen 40%- 100% van de PSZ hebben gerespondeerd. Dit is het geval bij: *St. Katholieke Peuteropvang Rotterdam*, (40%), *RVKO* en *St. Peuteropvang IJsselmonde* (62,5%); *St. Welzijn Feijenoord* (66,6%); *St. Welzijn (Rotterdam-)Noord* (87,5) en *Knooppunt Kralingen* (100%). De PSZ van een groot bestuur als *DISCK* (Rotterdam- West / Delfshaven) ontbreken¹⁵. Daardoor zijn helaas de leidsters (en de peuters) uit Rotterdam- West ondervertegenwoordigd. Ook de PSZ van *St. Kinderopvang Rotterdam- Zuid*, waar we eveneens veel peuters met de onderzochte problematiek verwachten, hebben niet gerespondeerd. Behalve de betrokkenheid van besturen zegt de responsie dus ook iets over het stadsdeel¹⁶ dat door deze enquête 'bestreken' wordt en dus over de populatie. Deze is dus niet gelijkelijk over de hele stad verdeeld. (bijlage 4) De kans bestaat, dat, door het wegvallen van het aandeel van deze twee grote besturen uit een stadsregio met grote aantallen anderstalige doelgroepkinderen, de resultaten van deze enquête te 'licht' zijn uitgevallen.

4b. De resultaten

De hieronder gepresenteerde resultaten kunnen worden nagezien in bijlage 1: de enquête en bijlage 5: de tabellen.

Aantallen

De belangrijkste reden om de enquête te houden was om meer zicht krijgen op het aantal absolute beginners op peuterspeelzalen.

Er zijn 636 peuters van twee jaar (op 47 PSZ) die de eerste vijftig woorden van het Nederlands niet begrijpen en al helemaal niet gebruiken: de 'absolute beginners'. (bijlage 2; vraag 1a) En er zijn 532 peuters van twee jaar (op 44 PSZ) die deze woorden wel begrijpen, maar niet of nauwelijks gebruiken. (bijlage 2; vraag 1b)

¹⁴ Hanneke Pot heeft samen met Guido Walraven de vragenlijst gemaakt, die is besproken met JOS; Roos Bonnier en Afke Theunissen hebben de data ingevoerd, Roos heeft deze m.b.v. SPSS verwerkt en samen met Hanneke geanalyseerd.

¹⁵ Dit bestuur had gevraagd de enquête anders te mogen invullen, d.w.z. de vragen niet stuk voor stuk te beantwoorden, maar te vervangen door een verslag over het onderwerp 'absolute beginners' in zijn totaliteit. Deze data zouden we niet hebben kunnen verwerken. Wellicht daarom hebben de bij DISK aangesloten PSZ geheel niet geantwoord.

¹⁶ *St. Katholieke Peuteropvang Rotterdam*, en *RVKO* zijn stedelijke besturen en dus niet wijkgebonden.

Het is de vraag of leidsters die de vragenlijst hebben ingevuld, beseft hebben dat deze twee groepen elkaar uitsluiten. Afgaande op de antwoorden op vervolgvragen menen wij, dat dat niet het geval is. De aantallen (absolute) beginners bij beide vragen mogen ook om andere redenen niet bij elkaar opgeteld worden: er is geantwoord door verschillende aantallen PSZ.

Daarom zullen we het moeten doen met de groep absolute beginners uit de vraag 1a, waar de vraagstelling zo helder is dat daar geen misverstand over kan bestaan: 636 absolute beginners, oftewel kinderen die de eerste vijftig Nederlandse woorden niet *begrijpen en niet gebruiken*. Meer dan 636 peuters vallen dus onder de kinderen die de eerste vijftig woorden van het Nederlands nog niet *gebruiken*: d.w.z. de absolute beginners en de beginners samen.

Wanneer deze PSZ representatief zouden zijn voor de 133 vve- PSZ van gehele stad, zou dat stedelijk gezien neerkomen op 1799 tweejarigen die helemaal geen Nederlands begrijpen (636 x factor 2,83) in schooljaar 2005- 2006. Het is dus mogelijk dat er op de Rotterdamse PSZ elk jaar zo'n 1800 peuters instromen die de eerste vijftig woorden van het Nederlands niet spreken en zelfs niet verstaan. Daarnaast zijn er ook nog peuters die de eerste vijftig woorden wel begrijpen, maar verder nog niet of nauwelijks gebruiken (de peuters uit vraag 1b). De door de leidsters opgegeven aantallen voor deze groep kinderen zijn echter te onbetrouwbaar om daar een uitspraak over te kunnen doen.

Behalve het absolute aantal 'absolute beginners' is ook hun aantal ten opzichte van alle kinderen in PSZ interessant. Aan de hand van de enquête is dat niet goed te beantwoorden, aangezien slechts 12 PSZ die vraag (die op het voorblad stond) heeft beantwoord en dat is moeilijk representatief te noemen.

We weten echter, dat op de 133 vve- PSZ in totaal 3702 kinderen zitten, waarvan 2918 doelgroepkinderen. En wanneer naar schatting 1799 van die 2918 kinderen als absolute beginners kunnen worden aangemerkt, ofwel zes van de tien doelgroepkinderen, dan geeft dat aan hoe serieus het probleem is. Van alle doelgroepkinderen zou dus 60% absolute beginner zijn. Op basis van gegevens van het COS is het percentage absolute beginners op alle 6957 driejarigen in Rotterdam in 2006 zo'n 33,3%.

Afgaande op de conclusie uit het onderzoek van Hanneke Pot zouden deze kinderen hun achterstand via de VVE- programma's niet of onvoldoende kunnen inhalen, en dus op het gebied van NT2 onvoldoende van de voorschool profiteren, waardoor er elk jaar ook zo'n 1800 kinderen met een grote taal- resp. woordenschatachterstand in groep 1 zouden instromen.

De enquête is behalve voor de omvang van de groep absolute beginners ook gebruikt om meer te weten te komen over enkele andere thema's, zoals leerresultaten, ervaren knelpunten en mogelijke oplossingen daarvan.

Leerresultaten

Op de vragen naar het leersucces na een half jaar is door wisselende aantallen PSZ geantwoord. De gevonden waarden doen vermoeden dat de leidsters niet hebben begrepen dat het om aantallen kinderen gaat die de eerste vijftig woorden niet begrepen (a- vragen) resp. wel begrepen maar nog niet gebruikten (b- vragen). De ingevulde aantallen zijn om deze redenen niet met elkaar te vergelijken en dus niet bruikbaar. (bijlage 1, vraag 2 t/m 4)

Waargenomen gedrag

Zoals te verwachten was werd voor absolute beginners, - groep a die nog geen Nederlands begrijpt-, vooral stil en teruggetrokken gedrag waargenomen, waren ze snel afgeleid, maar even vaak toch ook betrokken, liepen veel kinderen weg van de activiteit, of gebruikten ze hun moedertaal bij de activiteiten. Van de kinderen die de eerste vijftig woorden wel begrepen, - de beginners/ de b- groep -, viel op dat ze ook de taal bij de activiteiten (beter) begrepen, in elk geval betrokken waren bij de activiteit en soms zelfs al wat Nederlands begonnen te gebruiken. Het is onduidelijk of de leidsters voor de b-groep alleen de kinderen in gedachten hadden die ongeveer vijftig woorden begrepen (zoals de bedoeling was), of 'de eerste vijftig woorden of meer'.

Wanneer het werkelijk zo zou zijn, dat vijftig Nederlandse woorden in de receptieve woordenschat al zo'n gedragverandering zouden opleveren, dan zou het investeren in het versneld leren van alleen al de eerste vijftig Nederlandse woorden enorme gevolgen kunnen hebben voor de deelname aan de activiteiten en het daaruit iets opsteken. Nader onderzoek hiernaar, bijvoorbeeld door voor- en natoetsen van peuters (omstreden), door observatie van peuters en door het interviewen van leidsters, zou hierover opheldering kunnen verschaffen.

Ervaren knelpunten

De leidsters noemen in de enquête onder meer de volgende knelpunten (met daarachter de frequentie waarmee een punt is genoemd, geordend van hoge naar lage frequentie):

- taalcontact met het Nederlands buiten de PSZ onvoldoende (42 van de 47)
- problematische communicatie op de PSZ (begrijpen en spreken; onveilig voelen en niet gerust kunnen stellen via taal; niet bekend zijn met routines; snel afgeleid) (17 van de 47)
- beheersing van de moedertaal onvoldoende (10 van de 47)
- pedagogisch klimaat staat onder druk door communicatieproblemen (5 van de 47)
- hoe monitoren van talige en cognitieve ontwikkeling (2 van de 47)
- te weinig ouderbetrokkenheid (2 van de 47).

Terzijde kan daarbij worden opgemerkt, dat niet duidelijk is hoe leidsters weten (of meten) dat er (on)voldoende taalcontact met het Nederlands zou zijn, of dat de beheersing van de moedertaal (on)voldoende zou zijn.

Mogelijke oplossingen

De leidsters dragen veel vergelijkbare oplossingen aan, zoals (opnieuw met vermelding van de frequentie en van hoog naar laag geordend):

- thuis stimuleren van taalontwikkeling in T1 én T2 (42 van de 47)
- vergroten van ouderbetrokkenheid (21 van de 47)
- ouders zouden (beter) Nederlands moeten spreken, ook met hun kinderen, waarbij Nederlandse les kan helpen (15 van de 47)
- tweetalig opvoeden wanneer één ouder of beide ouders goed Nederlands spreekt/spreken (12 van de 47)
- stimuleren van talige interactie van kind met leidster, en met andere kinderen (6 van de 47)
- aanwezigheid van de gevraagde vier dagdelen per week (2 van de 47)
- doorgaande lijn naar de basisschool via het vve programma (1 van de 47).

Het is duidelijk dat de leidsters de bal vooral bij de ouders neerleggen. Leidsters verwachten veel van Nederlandse les voor ouders, zodat er thuis Nederlands kan worden gesproken. Waarschijnlijk verwachten zij daar echter te veel van. De vraag is of

en zo ja, hoe snel een volwassene de Nederlandse taal kan leren beheersen op een niveau waarop hij of zij een talig correct voorbeeld voor zijn of haar peuter is. Voor het opvoeden in een andere taal dan je moedertaal is het niet voldoende de doeltaal beter te spreken dan de peuter zelf; de ouder moet de taal dan op bijna- moedertaalniveau beheersen. Hij of zij moet de taal kunnen spreken zonder nadenken, en op affectief niveau. Men moet als het ware in die taal kunnen dromen. De literatuur spreekt over opvoeden in de 'gevoels'-taal. Dat niveau bereik je alleen na jaren en jaren oefening. Ook kun je je afvragen of het 'opleggen' van Nederlands als thuistaal ethisch verantwoord is.

5. Uitkomsten Expertmeeting

Bij de expertmeeting waren genodigden van verschillende disciplines aanwezig:

- onderzoekers;
- programma- ontwikkelaars;
- schoolbegeleiders;
- beleidsmedewerkers van de gemeente Rotterdam (JOS);
- leidsters en leidinggevenden van voorscholen in Rotterdam.

Een overzicht van de genodigden en een uitgebreid verslag van de discussie is te vinden in bijlage 7.

In het onderstaande zullen we het gesprek samenvatten op de diverse, vooraf overeengekomen gesprekspunten (zie ook hoofdstuk 3b):

(1) De aard en de omvang van het probleem

(1a) Her- en erkennen de deelnemers de resultaten van het onderzoek *Een lawine van woorden etc.* van Hanneke Pot ?(Hoofdstuk 2.b- 2.e);

Ten aanzien van zowel de uitkomsten van het onderzoek naar de tekstdekking als naar de te verwachten effectiviteit waren de onderzoekers van mening dat het gedegen onderzoek was en dat de conclusies in de context van de verschillende aannames geldig waren. De onderzoekers herkenden ook dat de programma's niet afgestemd zijn op absolute beginners en dat leidsters in de praktijk proberen daar 'een mouw aan te passen'.

Er was weerstand bij de programma- ontwikkelaars van *Puk& Ko* omdat de wijze van onderzoeken zou indruisen tegen het gedachtegoed van het programma. 'Tellen' zou om twee redenen geen goede onderzoeksmethode zijn. Allereerst stellen uitgevers grenzen aan de aanwijzingen en voorbeelden voor interventies van de leidsters. Een handleiding moet beknopt blijven. Een handleiding is dus een nog sterkere reductie van de werkelijkheid dan men uit het verschil tussen de papieren en de 'echte' realiteit mag verwachten. 'Tellen' zou daarnaast ook geen recht doen aan de rijke leeromgeving die *Puk& Ko* wil zijn. Het geheel is meer dan de woorden, als het ware.

Verderop in het gesprek was uit de uitlatingen van de *Puk& Ko- ontwikkelaars* op te maken, dat een programma, dus ook *Puk& Ko* domweg niet afgestemd *kan* worden op zulke extreem verschillende niveaus in een groep, maar dat het volgens de pedagogische visie van waaruit *Ko Totaal* gemaakt is, te ver gaat om kinderen 'apart' te nemen. Namens de ontwikkelaars van *Piramide* bracht de afgevaardigde in, dat *Piramide* juist wel een speciaal aanbod heeft aan de absolute beginners: deze kinderen 'leren', individueel of in kleine groepjes, van de tutor de eerste woorden om zich mee te kunnen redden in de groep: het Welkom- programma. Absolute beginners behoren bij *Piramide* per definitie tot de kinderen die apart worden genomen door de tutor en een afgestemd aanbod krijgen.

(1b) Herkennen zij het dilemma dat expliciet en intentioneel (planmatig) woordenschatonderwijs nodig is voor kinderen met zulke achterstanden, maar dat peuters daar niet op 'gebouwd' lijken? (2.e);

Vanuit het werkveld werd opgemerkt dat spelen vóór gaat, omdat kinderen vooral moeten spelen en de wereld moeten verkennen voordat of terwijl ze woorden leren. Dat

dit planmatig woorden leren niet in de weg staat, werd betoogd door de vertegenwoordiger van *Piramide*, die stelde dat de leidsters het 'spelen' en de 'speelleeromgeving' zo kan inrichten of beïnvloeden, dat de peuter spelenderwijs de woorden leert, die in een bepaald thema doelwoorden zijn. Leidinggevenden uit het veld merkten op, dat dit bijzondere vaardigheden van de voorschoolleidsters vraagt, die (nog) niet behoren tot de opleiding. Een leidster moet - voor een peuter onmerkbaar- spelen en leren kunnen combineren. Via de ROC's, nascholings- en implementatie- en (her)certificeringstrajecten moet aan de kwaliteit van de leidsters gewerkt (blijven) worden. De kwaliteit van leidsters moet beter geborgd worden. Er wordt steeds meer van voorschoolleidsters verwacht, maar hier staan niet meer voorbereidings- of bijscholingsuren tegenover. Ook zijn voor tutoring en/of (spel)begeleiding van o.a. absolute beginners meer leidsters op een groep nodig. Een ideale ratio van één op zes werd genoemd.

(1c) Welke opmerkingen zijn er te maken bij de naar aanleiding van de enquête geschatte *omvang* van de groep absolute beginners in Rotterdam? (Hoofdstuk 3.b)

Veel van de vertegenwoordigers uit het veld gaven aan dat hen dat niet verbaasde. Bij JOS gaf men aan dat dit ernstiger was dan men had verwacht.

(1d) Welke opmerkingen zijn er te maken bij via de enquête geïnterviewde *knelpunten* rond absolute beginners in Rotterdam?

Vanuit het veld werd, conform de mening van de respondenten, gesteld dat ouders hun verantwoordelijkheid zouden moeten nemen voor het succes van hun kind in het onderwijs. Juist ouders van absolute beginners zouden echter moeilijk te bereiken zijn en ook moeilijk over te halen zijn om hun kind naar de voorschool te sturen. Sommige deelgemeenten in Rotterdam nemen daarin overigens wel initiatieven, andere niet. Leidsters en leidinggevenden gaven te kennen, dat een rijke en stimulerende omgeving thuis kinderen zoveel bagage meegeeft, dat ze het niet of minder van de programma's op de voorschool hoeven te hebben. Ondersteuning vanuit huis is zeer belangrijk, volgens hen misschien wel belangrijker dan het VVE- programma. Daarom is het belangrijk om de ouderbetrokkenheid te stimuleren.

Het idee dat ouders, zoals de respondenten wensten, alleen Nederlands of ook Nederlands met hun peuters zouden moeten spreken, werd door Elma Nap¹⁷, een van de deskundigen, onder vuur genomen. Wanneer de ouders gebrekkig Nederlands spreken, is het niet aan te raden. Tweektalig opvoeden werkt alleen wanneer dat in het gezin op een natuurlijke en vanzelfsprekende, niet gekunstelde manier kan gebeuren, en wanneer de Nederlands sprekende ouder 'in het Nederlands kan dromen'.

Ook de opmerkingen van personele aard, die hierboven zijn gemaakt, zijn te duiden als knelpunten in deze problematiek.

(2) perspectiefrijke oplossingsrichtingen voor het probleem.

(2a) Als absolute beginners door de onderzochte programma's niet (effectief) bediend zouden worden, wat hebben zij dan voor hun 'inhaalslag' nodig op korte en lange termijn? (Bijvoorbeeld voor het leren van de eerste duizend woorden) Welke oplossingen zien de experts voor deze groep kinderen? Bijvoorbeeld

¹⁷ Elma Nap doet bij de Katholieke Universiteit Brabant (Tilburg) promotie- onderzoek naar de tweede taalverwerving van absolute beginners in de peuterspeelzaal.

- via bestaande programma's,
- via extra programma's die ontwikkeld zouden kunnen worden,
- met behulp van speciale didactieken,
- op andere manieren?

De leidsters zagen een speciaal programma voor absolute beginners als verzwaring van de taak en zagen een betere opleiding/ training/ coaching op dit vlak (spel- en taalstimuleringsvaardigheden/ 'didactieken'), in combinatie met een betere leidster/kindratio, werkend via de bestaande programma's, als de beste optie.

Ook kwam verlengd peuteren/ kleuteren en de schakelklas voorbij als manier om tijd in te ruimen ten behoeve van de voor absolute beginners noodzakelijke inhaalslag.

Leidsters en leidinggevenden reageerden daar overigens kritisch op. De PSZ zou zeker niet samengevoegd moeten worden met een basisschool, maar een aparte instelling moeten blijven. De leerplicht mag niet naar tweejarige leeftijd. Verlengd peuteren werd hierbij kennelijk als 'vervroegd voorscholen' opgevat, met de verlenging dus aan de voorkant. Wel werd gezegd dat kinderen vaak toch al vóór hun derde jaar komen, zodat er extra tijd is om de achterstanden in te lopen. Omdat in het voorgaande ook is gezegd dat het soms moeite kost om absolute beginners naar de voorschool te krijgen, zal dit geen structurele oplossing voor elke absolute beginner zijn. Als het bovendien schort aan de programma's en aan de vaardigheden van de leidsters, levert extra tijd niet extra leerwinst op.

Vanuit het veld kwamen de volgende aanbevelingen:

- Individuele aandacht voor een kind
- Ratio leidster/kind verbeteren: meer leidsters per groep om ook individueel met kinderen/ absolute beginners te kunnen spelen/werken;
- Eén HBO- opgeleide leidster per peuterspeelzaal;
- Kennis leidsters: Taalverwerving en NT2 (waaronder absolute beginners) als vak in de opleiding (ROC's) en als extra module/ aandachtspunt in de VVE-trainingen;
- Vaardigheden leidsters: spelen en (tegelijkertijd) taalstimulering trainen in nascholing en opleiding
- Kwaliteitszorg (nascholing) in standhouden
- Vervanging stabiliseren (vervangingspool)
- Meer voorbereidingstijd voor lespraktijk en overhead
- Ouderbetrokkenheid en huisbezoeken

Het moge duidelijk zijn, dat 'het veld' veel inbreng in de discussie heeft gehad. De tijd liet helaas niet meer toe ook de uitgenodigde onderzoekers en ontwikkelaars naar oplossingen te vragen.

De experts hebben daarom op verzoek nog achteraf gereageerd. In het onderzoek van Pot wordt bijvoorbeeld Total Physical Response, doorgaans de aanpak bij oudere absolute beginners, genoemd als onderzoeksoptie. Traditionele TPR is echter een sterk gestuurde interventie, waarvan je je kunt afvragen of peuters hier op zijn 'gebouwd'. Een interessante insteek voor verder onderzoek.

Sylvia Bacchini, één van de andere uitgenodigde onderzoekers, doet promotie onderzoek naar de zogeheten 3x3x- aanpak bij spelbegeleiding bij absolute beginners.

In principe, stelt zij, zijn de eerste Duizend- en- één woorden nu in kaart gebracht. Wellicht moeten we ons nog buigen over de vraag welke basis- zinspatronen ('chunks') bij de eerst te verwerven taal horen.

Als het nu voor de VVE beschikbare materiaal niet direct geschikt is voor de (absolute) beginnertjes, dan moeten we in ieder geval zorgen voor materialen die *we*/ geschikt zijn. Er is echter door de peuterleidsters op de expertmeeting naar voren gebracht dat nieuwe leermiddelen/methoden/ programma's en dergelijke omvangrijke middelen niet gewenst worden, dus t.b.v. het verwerven van de eerste woordenschat zou men moeten denken aan:

a) het ontwikkelen van 'aanvullende' hulpmiddelen - die minder omvangrijk zijn –; bijvoorbeeld foto- prentenboeken van de eerste duizend woorden.

b) of misschien eigenlijk alleen een professionaliseringslag in de manier van werken, d.w.z. de beste 'manier van werken' voor het aanbieden van die woordenschat; zoals 'de Viertakt', 'TPR- technieken' en de '3x3-keer aanpak'. Bij 'de beste manier van werken' gaat het om de professionalisering van de huidige en a.s. peuterleidsters. Het gaat er dan ook om hoe je de didactiek voor de tweedetaalverwerving in de opleidingen inbrengt. Dat zijn langere trajecten.

Dan is verder de vraag:

c) kan er een simpele, zeer eenvoudig te hanteren afcheckmiddel gemaakt worden waarmee de peuterleidsters kunnen kijken of die eerste woordenschat gekend wordt?

Dus samenvattend is volgens Bacchini dringend duidelijkheid nodig over het volgende:

- wat is, naast de Duizend- en- een- woorden concreet de (grammaticale) stof voor de beginners?
- wat is het beste materiaal voor de eerste taalverwerving (woordenschat) voor beginners?
- wat is de beste didactiek voor de eerste woordenschat voor beginners?
- hoe staat het met de deskundigheid bij de huidige leidsters voor de toepassing van de didactiek en de hantering van de aanvullende middelen?
- is er voldoende garantie voor toekomstige deskundigheid (dus opleiding)?
- kunnen er hulpmiddelen ontwikkeld worden voor het monitoren van de taalontwikkeling van (absolute) beginners?

Annemiek Veen, vve- onderzoeker bij het SCO- Kohnstamm Instituut van de universiteit van Amsterdam, denkt ook vooral aan scholing/ bewustwording t.a.v. stimuleren van de taalontwikkeling (in de T2) aan/ bij leidsters in het algemeen en het trainen van leidsters op speciale woordenschatdidactische interactievaardigheden in het bijzonder. Deze onderwerpen zouden onderdeel van het VVE- trainingsprogramma moeten zijn. Het bijvoegen van de basiswoordenschatlijst¹⁸ lijkt haar heel nuttig.

Informatie aan ouders vindt zij ook heel belangrijk. Dit was destijds een onderdeel in het programma Kindercentra en Meertaligheid (KEM), maar is de afgelopen jaren wat naar de achtergrond verdwenen. De activiteiten richting ouders gaan de laatste jaren vooral over opvoedingsondersteuning en minder over taal- (en ontwikkelings)stimulering. Dat zou weer aandacht moeten krijgen.

¹⁸ ¹⁸ Bacchini, S. c.s. , *Duizend- en- een- woorden; De allereerste Nederlandse woorden voor anderstalige peuters en kleuters*. SLO, Enschede, 2005.

Voor extra dagdelen zou zij niet opteren. Juist voor de jongste kinderen is vier dagdelen al veel. Wel vind zij dat 'we' als experts het belang van die vier dagen (de intensiteit) juist voor de risicogroepen met een andere moedertaal moeten blijven benadrukken. Voor je het weet verdwijnen ze weer in een bezuinigingsronde; het is toch al moeilijk VVE overeind te houden onder de huidige financieringsstructuur.

6. Conclusies en Aanbevelingen

Om meer zicht te krijgen op de ernst van het probleem van absolute beginners resp. beginners in de vve is in een verkennende **enquête** geprobeerd om de omvang van de groep te bepalen. Dat is maar ten dele gelukt, namelijk alleen voor de groep die nog geen 50 woorden begrijpt: de absolute beginners. Deze groep wordt geschat op 60% van de doelgroepkinderen, oftewel 1800 peuters in schooljaar 2005-2006 in Rotterdam. Omdat de doelgroepkinderen van de voorschool bestaan uit kinderen die van huis uit Nederlands spreken en kinderen die van huis uit meertalig zijn, zouden we zelfs kunnen constateren dat waarschijnlijk een fors gedeelte van de meertalige kinderen absolute beginner is. Dat is opmerkelijk, gezien het feit dat het, de samenstelling van de Rotterdamse bevolking in aanmerking genomen, niet alleen kan gaan om migranten van 1^e of 2^e generatie, maar ook om kinderen van ouders die zelf in Nederland op school hebben gezeten en Nederlands spreken.

De leidsters noemen in de enquête knelpunten en mogelijke oplossingen. Leidsters geven, in tegenstelling tot wat men zou verwachten op grond van het onderzoek dat aanleiding voor de enquête was, niet aan dat de programma's niet zouden voldoen. Wellicht zijn zij tevreden over de behaalde resultaten, maar, omdat peuters niet getoetst worden, is het hun onbekend hoe groot de woordenschat van de peuters is op het moment dat ze naar de basisschool gaan, in vergelijking met 'de norm': 3000 woorden receptief. De vraag is wat 'de afnemers', de leerkrachten van groep 1, op deze vraag zouden hebben geantwoord.

Peuterleidsters zien de knelpunten (en de oplossingen) vooral *buiten* de PSZ. Veel leidsters, zoals degenen die geciteerd zijn in hoofdstuk 2, zien het werken met (absolute) beginners als vechten tegen de bierkaai, omdat het taalcontact met het Nederlands zich volgens hen beperkt tot de vier dagdelen op de PSZ, wat niet genoeg is om de NT2-ontwikkeling goed op gang te krijgen, wanneer er geen taalcontact is met het Nederlands buiten de PSZ. Leidsters zouden daarom vooral graag zien, dat kinderen thuis meer met Nederlands in aanraking zouden komen. Dat is pikant, omdat ze daarmee met zoveel woorden zeggen, dat de voorschool de problemen van de absolute beginners, d.w.z. van 60% van de doelgroepkinderen, niet kan oplossen.

De bij de **expertmeeting** aanwezige onderzoekers herkenden het probleem van de absolute beginners en erkenden het onderzoek van Hanneke Pot als gedegen onderzoek. Er was aan de ene kant weerstand van de zijde van *Puk & Ko*, aan de andere kant viel uit de uitlatingen op te maken, dat de ontwikkelaars van *Puk & Ko*, hoewel dit programma ook voor absolute beginners bedoeld zegt te zijn, zich afvragen of het wel mogelijk is met *Puk & Ko* (of met welk programma dan ook) de absolute beginners op maat te bedienen. *Puk & Ko* zou zelfs niet bedoeld zijn voor absolute beginners, hoewel in de handleiding wordt gesproken over 'alle kinderen, ongeacht leeftijd of taalvaardigheidsniveau' en over 'kinderen in stadium 1: dat van de jonge en/of beginnende taalleerder'. De afgevaardigde van *Piramide* heeft in de discussie betoogd dat *Piramide* in de vorm van tutoring wel degelijk iets te bieden heeft aan absolute beginners. Deze groep kinderen valt per definitie onder de doelgroep voor pre- teaching en re- teaching, individueel en/of in kleine groepjes.

Er was weerstand tegen het idee van intentioneel woordenschatonderwijs voor peuters van de kant van de leidsters. De vertegenwoordiger van *Piramide* sloeg een brug tussen intentioneel woordenschatonderwijs en 'spelen'. Wanneer je je activiteiten zo inricht, dat

kinderen bepaalde woorden wel *moeten* tegenkomen, is er van de kant van het programma/ de leidsters wel degelijk sprake van intentioneel woordenschatonderwijs, terwijl de peuter onbekommerd aan het spelen is. Zowel *Puk & Ko* als *Piramide* bieden tal van uitdagende spelactiviteiten, waarin communicatie, en dus ook taal, een belangrijke rol heeft. In het kader van vooroordelen tegen 'leren' tegenover 'spelen' valt in dezen dus nog wat te winnen met goede voorlichting.

De leidsters noemen als knelpunt bij absolute beginners vooral het gebrek aan stimulering van de (eerste en tweede taal)ontwikkeling in het gezin en het gebrek aan ouderbetrokkenheid. Zij menen, dat, wanneer ouders meer verantwoordelijkheid zouden nemen voor de ontwikkeling van hun kind, deze problematiek veel gemakkelijker zou kunnen worden aangepakt. Dit valt mij op als een schokkende uitspraak. De voorschool bestaat nu eenmaal bij gratie van en ten behoeve van de kinderen die thuis in hun ontwikkeling *niet* gestimuleerd worden. Het is opmerkelijk, dat de ook in de expertmeeting de leidsters en leidinggevenden de bal toch bij de ouders leggen. Daarmee manoeuvreren ze zich in een patstelling. Als de ouders niet... dan kunnen wij ook niet... Wellicht onbedoeld geven zij hier mee te kennen, dat de voorschool voor de kinderen die weinig van huis meekrijgen,- de doelgroep (sic!), waaronder de absolute beginners-, te weinig kan betekenen om de achterstanden in te lopen. Of dat zij hun rol in de voorschool niet als wezenlijk anders zien dan hun rol in een gewone PSZ. Dit zou betekenen dat deze leidsters of leidinggevenden het nut van de voorschool voor 60% van de doelgroepkinderen relativeren, en dus ook hun eigen inspanningen. Dit is een groot contrast met de hooggespannen verwachtingen ten aanzien van de voorschool.

Het zou kunnen betekenen dat leidsters en leidinggevenden zich overvraagd voelen en uit onmacht zoeken naar oplossingen buiten de PSZ.

Verdere oplossingen ziet het veld niet in speciale programma's voor absolute beginners, maar veeleer in

- 1) het vergroten van ouderbetrokkenheid en het verbeteren van de (taal)ontwikkelingsstimulering in T1 en T2 thuis;
- 2) het borgen van de kwaliteit van de leidsters door het verwerven van extra kennis en vaardigheden betreffende spel- en taalstimulering van kinderen in het algemeen en van absolute beginners in het bijzonder bij de aanstaande en zittende leidsters/ ziekenvervangsters;
- 3) in het verbeteren van de leidster- kind- ratio, zodat er individueel met absolute beginners gewerkt kan worden. Hierbij is volgens hen niet zozeer een speciale aanpak, als wel meer individuele aandacht de oplossing. De vraag rijst of hier individuele begeleiding niet als wondermiddel wordt gezien, dat, (ook buiten de vve) wordt genoemd als antwoord op andere 'kwalen' als gedragsproblemen en zo meer.

Vanuit de kant van de experts en de ontwikkelaars (gedeeltelijk buiten de expertmeeting) werd hierop aangevuld:

- 4) aanvullingen op de programma's zoals het Welkom- woordenprogramma van *Piramide* (t.b.v. de eerste 50 woorden);
- 5) aanvullende (spel)materialen t.b.v. het leren van de eerste duizend woorden;
- 6) de basiswoordenlijst (*Duizend- en- één- woordenlijst*) op elke PSZ;
- 7) een check- of observatiemiddel om na te gaan of de eerste duizend basiswoorden gekend worden;

De meningen waren verdeeld over

- 8) meer taalcontact in de instelling, d.w.z. meer dagdelen of 'verlengd peutenen/ kleuteren' resp. de schakelklas (1+- of 2+- klas);

Vervolgonderzoek naar de effecten van werken aan ouderbetrokkenheid, aan scholing van aspirant- leidsters en professionalisering (coaching c.q. ondersteuning) van zittende leidsters, en vervolgens de effecten van individuele (spel)begeleiding, op de inhaalslag van de absolute beginners, zoals aanbevolen door het veld, is hierbij van groot belang. Eveneens zou het interessant zijn te kijken welke 'speciale' didactieken, zoals TPR of de 3x3x- aanpak, of welke 'speciale' middelen succesvol en met het beoogde effect zouden kunnen worden ingepast in de door de leidsters voorgestelde spelbegeleiding.

Er is nog heel wat werk aan de winkel. Niet vergeten: het gaat hier waarschijnlijk om zo'n 33,3 % van de driejarigen van Rotterdam en om 60% van doelgroepkinderen op de voorschool!!

Hanneke Pot

BIJLAGE 1: Vragenlijst (absolute) beginners Nederlands als tweede taal

Jeugd Onderwijs en Samenleving wil graag in kaart brengen hoeveel kinderen van allochtone afkomst er in Rotterdam in de VVE binnenkomen die nog moeten beginnen om Nederlands te leren en hoe succesvol dat verloopt.

Met de uitkomsten van deze vragenlijst kunnen in de nabije toekomst de activiteiten op de peuterspeelzalen beter worden afgestemd op de taalontwikkeling van deze groep kinderen.

Wij zouden het enorm op prijs stellen wanneer u, als ervaringsdeskundige met deze groep kinderen, aan deze vragenlijst zou meewerken.

We willen graag weten of het percentage anderstalige kinderen positief of negatief verschil uitmaakt. Hiervoor willen wij het aantal doelgroepkinderen (1.9 kinderen)* weten.

Totaal aantal kinderen in de peutergroep(en):
Waarvan 1.9 kinderen* (zie toelichting hieronder):

Indien u geen bezwaar heeft dat wij uw gegevens weten, kunt u onderstaande gegevens invullen:

Naam Peuterspeelzaal:

Adres:

Postcode:

Telefoonnummer:

Enquête ingevuld door:

Heeft u er bezwaar tegen als wij eventueel contact met u opnemen?: Ja/nee

***1.9 kinderen:**

***Definitie doelgroepkinderen (afgeleid van de definitie gewichtenleerlingen uit het primair onderwijs)**

1) Kinderen van wie beide ouders of verzorgers een schoolopleiding hebben genoten tot of tot en met het niveau eindexamen voorbereidend beroepsonderwijs. Indien het een leerling uit een eenoudergezin betreft geldt deze opleidingseis ten aanzien van de desbetreffende ouder of verzorger.

of

2) Kinderen met een *niet-Nederlandse culturele achtergrond die tevens voldoen aan een van de volgende voorwaarden:**

1) de vader of verzorger heeft een schoolopleiding genoten tot of tot en met het niveau eindexamen voorbereidend beroepsonderwijs

2) de moeder of verzorgster heeft een schoolopleiding genoten tot het niveau eindexamen voorbereidend beroepsonderwijs of

3) de meest verdienende ouder of verzorger oefent een beroep in loondienst uit waarin hij lichamelijke of handarbeid verricht, of geniet

geen inkomsten uit tegenwoordige arbeid

** de niet-Nederlandse culturele achtergrond wordt bepaald door het geboorteland van één van de ouders*

U kunt de enquête digitaal invullen en terugmailen naar: r.vanpesch@jos.rotterdam.nl

Of uitprinten en opsturen naar:

Jeugd, Onderwijs en Samenleving

R. van Pesch

Postbus 70014

3000 KS ROTTERDAM

Graag uiterlijk 6 september terug sturen

Toelichting:

Via deze vragenlijst willen we gegevens verzamelen over peuters die bij binnenkomst op uw peuterspeelzaal

- c) helemaal geen Nederlands begrepen* of spraken;
- d) een beetje** Nederlands *begrepen*, maar nog niet of nauwelijks Nederlands *spraken*.

U vindt steeds plaats voor uw antwoord over deze twee groepen kinderen in de twee kolommen **naast** de vraag.

Attentie s.v.p. toelichting:

* Veel kinderen *lijken te begrijpen* wat u of iemand anders zegt, door de reactie van andere kinderen op wat u zegt te imiteren. Als u zegt: 'Ga maar zitten', dan kijkt het kind naar de andere kinderen en gaat ook vlug zitten. Met 'begrijpen' wordt bedoeld, dat kinderen deze woorden *echt begrijpen*, zonder hulp van de omgeving, dus zonder gebaren van uw kant of zonder na te doen wat de andere kinderen doen, en zonder vertaling in de moedertaal.

** Omdat elke leidster 'een beetje' weer anders opvat, hebben wij ter beoordeling van 'een beetje' een lijstje van de vijftig allereerste Nederlandse woorden opgenomen in de bijlage. Anders praten we niet over hetzelfde. Als u de indruk hebt dat een kind ongeveer deze vijftig woorden wel begrijpt, maar nog niet of nauwelijks gebruikt, dan deelt u het kind in bij categorie b). Begrijpt het kind geen of slechts enkele van deze woorden, dan deelt u het in bij categorie a).

Het is zeker niet de bedoeling dat u dit op de kinderen gaat 'uittesten'; het gaat om uw globale indruk.

Wilt u achter elke vraag **beide kolommen** invullen a.u.b.? (zie toelichting)

Vragen	Antwoorden	
	a) kinderen die bij binnenkomst geen Nederlands begrepen* of spraken	b) kinderen die bij binnenkomst een beetje** Nederlands <i>begrepen</i> , maar nog niet of nauwelijks Nederlands <i>spraken</i>
1. Hoeveel kinderen (a en b) van twee jaar heeft u in het schooljaar 2005-2006 binnen gekregen op de peuterspeelzaal? kinderen kinderen
2. Hoeveel van deze kinderen zitten nu langer dan een half jaar op de peuterspeelzaal? kinderen kinderen
3. Hoeveel van de kinderen die langer dan een half jaar 'binnen' zijn, <i>begrijpen*</i> nu even goed Nederlands als uw Nederlandstalige peuters, maar <i>spreken</i> de taal nog niet zo goed ? kinderen kinderen
4. Hoeveel van de kinderen die langer dan een half jaar 'binnen' zijn, <i>begrijpen en spreken</i> nu even goed Nederlands als uw Nederlandstalige peuters? kinderen kinderen

5. Welk VVE- programma gebruikt u? (aankruisen s.v.p.)

- Kaleidoscoop
- Basis Goed/ Startblokken
- Piramide
- Ko- Totaal (Puk & Ko)
- anders, nl.

6. Wat valt u in het algemeen op aan het gedrag van deze kinderen (a en b) bij de activiteiten van het VVE- programma? (*U mag meerdere keuzes maken*)

a) kinderen die geen Nederlands begrijpen* of spreken	b) kinderen die een beetje** Nederlands <i>begrijpen</i> , maar nog niet of nauwelijks Nederlands <i>spreken</i>
<ul style="list-style-type: none"> 0 stil en teruggetrokken 0 snel afgeleid 0 loopt weg van de activiteit of onttrekt zich eraan 0 spreekt de eigen moedertaal bij de activiteit 0 communiceert met gebaren 0 is zonder Nederlands of de eigen taal te spreken toch betrokken bij de activiteit 0 begrijpt de activiteit (kan opdrachtjes opvolgen) 0 spreekt (uitgelokt) Nederlands bij de activiteit 0 spreekt spontaan Nederlands bij de activiteit 	<ul style="list-style-type: none"> 0 stil en teruggetrokken 0 snel afgeleid 0 loopt weg van de activiteit of onttrekt zich eraan 0 spreekt de eigen moedertaal bij de activiteit 0 communiceert met gebaren 0 is zonder Nederlands of de eigen taal te spreken toch betrokken bij de activiteit 0 begrijpt de activiteit (kan opdrachtjes opvolgen) 0 spreekt (uitgelokt) Nederlands bij de activiteit 0 spreekt spontaan Nederlands bij de activiteit

7. Wat is volgens u het belangrijkste **knelpunt** bij de taalontwikkeling van deze kinderen? (*Eventueel kunt u onderscheid maken tussen kinderen van groep a en b, zoals eerder.*)

8. Wat is volgens uw ervaring in de praktijk de beste **oplossing** bij dit knelpunt? Of hoe denkt u dat dit opgelost zou kunnen of moeten worden? (*Eventueel kunt u onderscheid maken tussen kinderen van groep a en b, zoals eerder.*)

Hartelijk dank voor uw medewerking!

BIJLAGE 2: De eerste ‘vijftig’ Nederlandse woorden- lijst¹⁹

Absolute beginners zijn kinderen die de eerste vijftig woorden van het Nederlands, volgens de *Duizend-en-een woordenlijst*, nog niet begrijpen of gebruiken. Hieronder geven we deze vijftig woorden weer.

De *Duizend-en-een woordenlijst* is ontwikkeld een door een projectgroep van het SLO (waarin o.a. Hanneke Pot en Sylvia Bacchini zaten). De lijst kwam tot stand door bestaande frequentie- en verwervingslijsten met elkaar te ‘ kruisen’. Hiervoor is om te beginnen gebruik gemaakt van de woordenlijst van Schlichting²⁰, waarin woorden zijn opgenomen die al in een vroeg stadium in het productieve taalgebruik van Nederlandse kinderen voorkomen en waarvan het begrip in een nog vroeger stadium al aanwezig is. Dat zijn dus woorden die tot de vroege receptieve en productieve woordenschat van kinderen (zouden moeten) behoren. Deze lijst is vergeleken met de lijst van Schrooten en Vermeer²¹, die de frequentie en spreiding bevat van de woorden die in het normale taalaanbod in de basisschool zeer vaak voorkomen. Van deze lijst zijn de woorden uit het aanbod in groep 1 en 2 bekeken, wanneer ze een betrouwbaarheids grens van een frequentie van minimaal 35 haalden. De overlap van beide lijsten is vervolgens nog vergeleken met de N-CDI en met de Welkom-woordenlijst bij *Piramide*, die een overzicht geeft van de benodigde woorden bij de allereerste concrete ervaringen op de peuterspeelzaal.

1	aandoen (kleren)	27	kind
2	binnen	28	klaar
3	buiten	29	kom/ komen
4	daar	30	kring
5	dag	31	lopen
6	dank (je)	32	mama
7	dat/ dit/ die	33	mee (ga mee)
8	deur	34	nee
9	dicht	35	niet
10	die	36	open
11	doen	37	pakken
12	doorspoelen	38	papa
13	drinken	39	plassen
14	eten	40	poepen
15	gaan	41	schoen
16	goed zo!	42	staan
17	hallo	43	stil
18	hand(en)	44	stoel
19	hier	45	stop
20	hoek	46	tafel
21	huis/ naar huis	47	tas
22	is	48	uitdoen (kleren)
23	ja	49	wassen
24	jas	50	wc
25	juf	51	wc-papier
26	kijk, kijken	52	zitten

¹⁹ Uit: Bacchini, S. c.s. ., *Duizend- en- een- woorden; De allereerste Nederlandse woorden voor anderstalige peuters en kleuters*. SLO, Enschede, 2005.

²⁰ Schlichting, L. (2001), Woordselectie in het onderwijs aan jonge kinderen, in: *Toegepaste taalwetenschap in artikelen* 65 (1), 111- 122.

²¹ Schrooten, W. & Vermeer, A. (1994), *Woorden in het basisonderwijs; 15.000 woorden aangeboden aan leerlingen*, Studies in Meertaligheid 6, Tilburg: Tilburg University Press.

BIJLAGE 3: overzicht van de responderende PSZ (per programma)

E-no.	PSZ	Bestuur	postcode	Programma (vraag 5)
4	Mozaïek	St.Welzijn Noord	3035 CG	Basisgoed
5	De Toverdoos	St.Welzijn Noord	3035 PV	Basisgoed
27	Koploper	St.Korn	3021 AW	Kaleidoscoop
6	De Paddestoel	St.Welzijn Noord	3036 LP	Kaleidoscoop
7	t Sprongetje	St.Welzijn Noord	3033 XR	Kaleidoscoop
23	Pollewop	Charlois Welzijn	3084 NA	Kaleidoscoop
30	Duo Penotti	RVKO	3079 HK	Kaleidoscoop
33	KK loc.Snelfilterweg (Vuurtoren)	Knooppunt Kralingen	3063 XX	Kaleidoscoop
47	Het Opstapje	St.Welzijn Noord	3035 LL	Kaleidoscoop
40	anoniem	nvt	nvt	Ko- totaal
13	Balsemientje	St.Welzijn Feijenoord	3073 VE	Ko-Totaal
18	De Regenboog	Charlois Welzijn	3074 XT	Ko-Totaal
20	Het Ravnest	St.Welzijn Feijenoord	3074 NL	Ko-Totaal
21	Stereo	St.Welzijn Feijenoord	3074 NL	Ko-Totaal
22	Jippie	3037 WL	3073 WL	Ko-Totaal
25	Reyeroord	St.Peuteropvang IJsselmonde	3079 KG	Ko-Totaal
26	Locomotief	St.Kinderopvang Kop van Zuid	3071 AC	Ko-totaal
28	De Wigwam	St.Peuteropvang IJsselmonde	3078/76	Ko-Totaal
29	Kastanjeplein	St.Peutergroep Kastanjeplein	3053 CD	Ko-Totaal
35	KK De Woelwaters	Knooppunt Kralingen	3062 XX	Ko-Totaal
36	Donderkopje	RVKO	3078 GS	Ko-Totaal
43	Wereldbol (vhn Plein 3 nr 1)	St.Welzijn Feijenoord	3072 EA	Ko-Totaal
45	Tweebos	?	3072 VP	Ko-Totaal
11	Pino	St.Welzijn Feijenoord	3073 LG	Ko-Totaal
17	Kwetternest	St.Welzijn Feijenoord	3074 TM	Ko-Totaal
19	Saffier	St.Welzijn Feijenoord	3074 KD	Ko-Totaal
9	Het Ballonnetje	St.Peuteropvang IJsselmonde	3075 GE	Ko-Totaal ex
12	t Dremfeltje	St.Peuteropvang IJsselmonde	3076 AH	Ko-Totaal ex
15	Kapoentje	St.Peuteropvang IJsselmonde	3076 KB	Ko-Totaal ex
46	Toermalijn	St.Welzijn Feijenoord	3072 JJ	Ko-Totaal ex
31	KK De Woelige baren	Knooppunt Kralingen	3062 XX	Operatie Speelgoed
1	anoniem	nvt	nvt	Piramide
2	De Krokodil	St.Welzijn Noord	3036 MR	Piramide
3	PSZ Lispunt	St.Welzijn Noord	3037 BR	Piramide
8	De Beestenboel	RVKO	3068 JD	Piramide
10	Berenboot	RVKO	3084 NN	Piramide
14	Lila Toekan	St.Kinderopvang Studerenden Rijnmond	3071 CL	Piramide
16	Agnes Ukkies	RVKO	3007 DJ	Piramide
24	Dolfijn	St.Katholieke Peuteropvang Rotterdam	3026 RH	Piramide
32	KK loc.Taborstraat (Kleine Oceaan)	Knooppunt Kralingen	3062 XX	Piramide
34	KK loc. Willem Ruyslaan (Willem Ruys)	Knooppunt Kralingen	3063 XX	Piramide
37	t Paddestoeltje	St.Katholieke Peuteropvang Rotterdam	3075 LN	Piramide
38	Dribbel	St.Kinderopvang BijDeHand	3067 BA	Piramide
39	Dribbel	St.Peuterspeelzalen Hoogvliet		Piramide
41	Da Costa	St.Welzijn Feijenoord	3072 BD	Piramide
42	Nelson Mandela	St.Welzijn Feijenoord	3072 XS	Piramide
44	Kiki	?	3072 PD	Piramide

BIJLAGE 4: overzicht van de responderende PSZ (per bestuur)

E- no.	PSZ	Bestuur	postcode	Programma
44	Kiki	?	3072 PD	Piramide
45	Tweebos	?	3072 VP	Ko-Totaal
22	Jippie	?	3073 WL	Ko-Totaal
18	De Regenboog	Charlois Welzijn	3074 XT	Ko-Totaal
23	Pollewop	Charlois Welzijn	3084 NA	Kaleidoscoop
35	KK De Woelwaters	Knooppunt Kralingen	3062 XX	Ko-Totaal
31	KK De Woelige baren	Knooppunt Kralingen	3062 XX	Operatie Speelgoed
32	KK loc.Taborstraat (Kleine Oceaan)	Knooppunt Kralingen	3062 XX	Piramide
34	KK loc. Willem Ruyslaan (Willem Ruys)	Knooppunt Kralingen	3063 XX	Piramide
33	KK loc.Snellfilterweg (Vuurtoren)	Knooppunt Kralingen	3063 XX	Kaleidoscoop
1	anoniem	nvt	nvt	Piramide
40	anoniem	nvt	nvt	Ko- totaal
16	Agnes Ukkies	RVKO	3007 DJ	Piramide
8	De Beestenboel	RVKO	3068 JD	Piramide
36	Donderkopje	RVKO	3078 GS	Ko-Totaal
30	Duo Penotti	RVKO	3079 HK	Kaleidoscoop
10	Berenboot	RVKO	3084 NN	Piramide
24	Dolfijn	St.Katholieke Peuteropvang Rotterdam	3026 RH	Piramide
37	t Paddestoeltje	St.Katholieke Peuteropvang Rotterdam	3075 LN	Piramide
38	Dribbel	St.Kinderopvang BijDeHand	3067 BA	Piramide
26	Locomotief	St.Kinderopvang Kop van Zuid	3071 AC	Ko-totaal
14	Lila Toekan	St.Kinderopvang Studerenden Rijnmond	3071 CL	Piramide
27	Koploper	St.Korn	3021 AW	Kaleidoscoop
29	Kastanjeplein	St.Peutergroep Kastanjeplein	3053 CD	Ko-Totaal
28	De Wigwam	St.Peuteropvang IJsselmonde	3078/76	Ko-Totaal
25	Reyeroord	St.Peuteropvang IJsselmonde	3079 KG	Ko-Totaal
12	t Drempeltje	St.Peuteropvang IJsselmonde	3076 AH	Ko-Totaal ex
9	Het Ballonnetje	St.Peuteropvang IJsselmonde	3075 GE	Ko-Totaal ex
15	Kapoentje	St.Peuteropvang IJsselmonde	3076 KB	Ko-Totaal ex
39	Dribbel	St.Peuterspeelzalen Hoogvliet		Piramide
43	Wereldbol (vhn Plein 3 nr 1)	St.Welzijn Feijenoord	3072 EA	Ko-Totaal
11	Pino	St.Welzijn Feijenoord	3073 LG	Ko-Totaal
13	Balsemientje	St.Welzijn Feijenoord	3073 VE	Ko-Totaal
20	Het Ravenest	St.Welzijn Feijenoord	3074 NL	Ko-Totaal
21	Stereo	St.Welzijn Feijenoord	3074 NL	Ko-Totaal
41	Da Costa	St.Welzijn Feijenoord	3072 BD	Piramide
46	Toermalijn	St.Welzijn Feijenoord	3072 JJ	Ko-Totaal ex
42	Nelson Mandela	St.Welzijn Feijenoord	3072 XS	Piramide
19	Saffier	St.Welzijn Feijenoord	3074 KD	Ko-Totaal
17	Kwetternest	St.Welzijn Feijenoord	3074 TM	Ko-Totaal
47	Het Opstapje	St.Welzijn Noord	3035 LL	Kaleidoscoop
5	De Toverdoos	St.Welzijn Noord	3035 PV	Basisgoed
3	PSZ Lispunt	St.Welzijn Noord	3037 BR	Piramide
4	Mozaïek	St.Welzijn Noord	3035 CG	Basisgoed
6	De Paddestoel	St.Welzijn Noord	3036 LP	Kaleidoscoop
2	De Krokodil	St.Welzijn Noord	3036 MR	Piramide
7	t Sprongetje	St.Welzijn Noord	3033 XR	Kaleidoscoop

BIJLAGE 5: Tabellen Enquête (rechte analyse)

Aantallen peuters

	N	Minimum	Maximum	Sum	Mean	Std. Deviation
Totaal aantal kinderen in peutergroepen	12	20	42	374	31,17	6,408
1.9 kinderen	12	7	30	234	19,50	7,598
Valid N (listwise)	12					
Percentage 1.9-kinderen t.o.v. totaal				62,5%		

STAD²²

50%

NB: Let op N= 12

VVE- programma's

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid <i>Kaleidoscoop</i>	3	6,4	6,4	6,4
<i>Basis Goed/ Startblokken</i>	2	4,3	4,3	10,6
<i>Piramide</i>	17	36,2	36,2	46,8
<i>Ko- Totaal (Puk&Ko)</i>	24	51,1	51,1	97,9
<i>Operatie Speelgoed</i>	1	2,1	2,1	100,0
Totaal	47	100,0	100,0	

STAD²³

14,3

11,3

23,3

49,6

-

100

(Absolute) beginners bij aanvang VVE (1) en na half jaar (2-4) volgens leidsters

	N	Minimum	Maximum	Sum	Mean	Std. Deviation
Vraag1a	47	2	45	636	13,53	9,380
Vraag1b	44	0	37	532	12,09	8,946
Vraag2a	47	0	31	447	9,51	7,463
Vraag2b	39	0	23	315	8,08	5,855
Vraag3a	41	0	23	249	6,07	5,217
Vraag3b	34	0	23	240	7,06	6,262
Vraag4a	38	0	20	175	4,61	5,385
Vraag4b	34	0	27	190	5,59	6,505
Valid N (listwise)	27					

Totale score: zie Sum

Standaarddeviatie is enorm, dus grote heterogeniteit in de responsen/ onder de responderende PSZ.

Grijs gearceerd: Niet betrouwbaar, want

- 1) Misschien beseffen de leidsters niet dat groep a (absolute beginners) ≠ groep b (beginners).
- 2) Vraagstelling kon worden opgevat als: Welke kinderen begrijpen (en gebruiken) de eerste vijftig Nederlandse woorden of meer, terwijl de intentie was te vragen of kinderen ongeveer deze eerste vijftig woorden begrepen (of gebruikten) maar niet meer.
- 3) Aantal kinderen dat na een half jaar **niet** even goed Nederlands begrijpt (a) of spreekt (b), en dat zou volgen uit 2a- 3a- 4a of 2b- 3b- 4b geeft negatieve uitkomsten.
- 4) N is wisselend, dus de aantallen zijn niet met elkaar te vergelijken.

²² uit de *Kleine Rotterdamse Toetssteen* (primair onderwijs); telling 1 oktober 2004

²³ volgens opgave JOS

Kenmerken absolute beginners (volgens leidsters):

Kinderen die de eerste vijftig Nederlandse woorden niet begrijpen vertonen volgens de leidsters de volgende kenmerken:

		61a: stil en teruggetrokken	62a: snel afgeleid	63a: loopt weg van de activiteit of onttrekt zich eraan	64a: spreekt de eigen moedertaal bij de activiteit	65a: communiceert met gebaren	66a: is zonder Nederlands of de eigen taal te spreken toch betrokken bij de activiteit	67a: begrijpt de activiteit (kan opdrachtjes opvolgen)	68a: spreekt (uitgelokt) Nederlands bij de activiteit	69a: spreekt spontaan Nederlands bij de activiteit
N Valid		46	46	46	46	46	46	46	46	46
Missing		1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sum		23	29	23	32	22	23	13	18	4

Kenmerken beginners (volgens leidsters):

Kinderen die de eerste vijftig Nederlandse woorden wel begrijpen, maar nog niet of nauwelijks gebruiken, vertonen volgens de leidsters de volgende kenmerken:

		61b: stil en teruggetrokken	62b: snel afgeleid	63b: loopt weg van de activiteit of onttrekt zich eraan	64b: spreekt de eigen moedertaal bij de activiteit	65b: communiceert met gebaren	66b: is zonder Nederlands of de eigen taal te spreken toch betrokken bij de activiteit	67b: begrijpt de activiteit (kan opdrachtjes opvolgen)	68b: spreekt (uitgelokt) Nederlands bij de activiteit	69b: spreekt spontaan Nederlands bij de activiteit
N Valid		45	45	45	45	45	45	45	45	45
Missing		2	2	2	2	2	2	2	2	2
Sum		6	21	9	17	21	33	37	32	23

Sum= score wel genoemd

Per kenmerk absolute beginners:

Kinderen die de eerste vijftig Nederlandse woorden niet begrijpen vertonen volgens de leidsters de volgende kenmerken:

Kenmerk 61a: stil en teruggetrokken

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	23	48,9	50,0	50,0
	wel genoemd	23	48,9	50,0	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 62a: snel afgeleid

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	17	36,2	37,0	37,0
	wel genoemd	29	61,7	63,0	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 63a: loopt weg van de activiteit of onttrekt zich eraan

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	23	48,9	50,0	50,0
	wel genoemd	23	48,9	50,0	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 64a: spreekt de eigen moedertaal bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	14	29,8	30,4	30,4
	wel genoemd	32	68,1	69,6	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 65a: communiceert met gebaren

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	24	51,1	52,2	52,2
	wel genoemd	22	46,8	47,8	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 66a: is zonder Nederlands of de eigen taal te spreken toch betrokken bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	23	48,9	50,0	50,0
	wel genoemd	23	48,9	50,0	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 67a: begrijpt de activiteit (kan opdrachtjes opvolgen)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	33	70,2	71,7	71,7
	wel genoemd	13	27,7	28,3	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 68a: spreekt (uitgelokt) Nederlands bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	28	59,6	60,9	60,9
	wel genoemd	18	38,3	39,1	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Kenmerk 69a: spreekt spontaan Nederlands bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	42	89,4	91,3	91,3
	wel genoemd	4	8,5	8,7	100,0
	Total	46	97,9	100,0	
Missing	System	1	2,1		
Total		47	100,0		

Per kenmerk beginners:

Kinderen die de eerste vijftig Nederlandse woorden wel begrijpen, maar nog niet of nauwelijks gebruiken, vertonen volgens de leidsters de volgende kenmerken:

Kenmerk 61b: stil en teruggetrokken

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	39	83,0	86,7	86,7
	wel genoemd	6	12,8	13,3	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 62b: snel afgeleid

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	24	51,1	53,3	53,3
	wel genoemd	21	44,7	46,7	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 63b: loopt weg van de activiteit of onttrekt zich eraan

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	36	76,6	80,0	80,0
	wel genoemd	9	19,1	20,0	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 64b: spreekt de eigen moedertaal bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	28	59,6	62,2	62,2
	wel genoemd	17	36,2	37,8	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 65b: communiceert met gebaren

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	24	51,1	53,3	53,3
	wel genoemd	21	44,7	46,7	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 66b: is zonder Nederlands of de eigen taal te spreken toch betrokken bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	12	25,5	26,7	26,7
	wel genoemd	33	70,2	73,3	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 67b: begrijpt de activiteit (kan opdrachtjes opvolgen)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	8	17,0	17,8	17,8
	wel genoemd	37	78,7	82,2	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 68b: spreekt (uitgelokt) Nederlands bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	13	27,7	28,9	28,9
	wel genoemd	32	68,1	71,1	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Kenmerk 69b: spreekt spontaan Nederlands bij de activiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	niet genoemd	22	46,8	48,9	48,9
	wel genoemd	23	48,9	51,1	100,0
	Total	45	95,7	100,0	
Missing	System	2	4,3		
Total		47	100,0		

Vraag 7: Door leidsters aangegeven knelpunten²⁴ rond (absolute) beginners in de VVE
(meerdere knelpunten noemen was mogelijk)

Categorie	N	Sum
Knelpunt 71a	1	1
Knelpunt 71b	2	2
Knelpunt 71c	1	1
Knelpunt 71d	6	6
Knelpunt 72a	23	23
Knelpunt 72b	5	5
Knelpunt 72c	2	2
Knelpunt 72d	2	2
Knelpunt 72e	5	5
Knelpunt 72f	3	3
Knelpunt 72g	2	2
Knelpunt 73a	1	1
Knelpunt 73b	1	1
Knelpunt 74a	1	1
Knelpunt 74b	1	1
Knelpunt 75	1	1
Knelpunt 76	2	2
Knelpunt 77a	4	4
Knelpunt 77b	1	1
Knelpunt 77c	4	4
Knelpunt 77d	2	2
Knelpunt 78a	2	2
Knelpunt 78b	1	1
Knelpunt 78c	1	1
Knelpunt 78d	1	1
Knelpunt 79a	1	1
Knelpunt 79b	1	1
Knelpunt 710	2	2
Valid N (listwise)	0	

Leidsters hebben geen onderscheid gemaakt tussen absolute beginners en beginners.

²⁴ voor een verklaring van de categorieën zie de bijlagen

Vraag 8: Genoemde oplossingen²⁵:
(meerdere oplossingen noemen was mogelijk)

Categorie	N	Sum
Oplossing 81a	2	2
Oplossing 81b	1	1
Oplossing 82a	15	15
Oplossing 82b	2	2
Oplossing 82c	12	12
Oplossing 82d	1	1
Oplossing 82e	1	1
Oplossing 82f	1	1
Oplossing 82g	5	5
Oplossing 82h	2	2
Oplossing 83a	4	4
Oplossing 83b	5	5
Oplossing 83c	1	1
Oplossing 83d	2	2
Oplossing 84a	1	1
Oplossing 85a	2	2
Oplossing 86a	5	5
Oplossing 86b	1	1
Oplossing 86c	1	1
Oplossing 87a	1	1
Oplossing 87b (= 83a)	4	4
Oplossing 87c	1	1
Oplossing 87d (= 83b)	5	5
Oplossing 88a	2	2
Oplossing 88b	1	1
Oplossing 88c	1	1
Oplossing 89a	1	1
Oplossing 810a	2	2
Oplossing 810b	1	1
Oplossing 810c	2	2
Oplossing 810d	2	2
Oplossing 810e	2	2
Oplossing 810f	1	1
Oplossing 810g	2	2
Oplossing 810h	6	6
Oplossing 810i	1	1
Oplossing 810j	2	2
Valid N (listwise)	0	

Leidsters hebben geen onderscheid gemaakt tussen absolute beginners en beginners.

²⁵ voor een verklaring van de categorieën zie de bijlagen

BIJLAGE 6: Categorieën kwalitatief onderzoek Enquête (Absolute) beginners VVE

Oplossing 7: knelpunten

categorie	Subcategorie
1. ze beheersen hun moedertaal niet	a. ze beheersen hun moedertaal niet
	b. ze beheersen hun moedertaal niet, daardoor hebben ze meer moeite met het leren van het Nederlands
	c. ouders hebben zelf een zwakke eigen taalbeheersing/ kleine woordenschat (16)
	d. <i>ouders stimuleren de (taal)ontwikkeling onvoldoende (16); spelen niet met hun kinderen, praten (converseren) niet met ze, lezen niet voor, geen lid bibliotheek.</i>
2. ze hebben geen/ te weinig taalcontact met (correct) Nederlands, want	a. ouders gebruiken in communicatie met het kind alleen de moedertaal,
	b. ouders gebruiken in communicatie met het kind alleen de moedertaal, doordat de ouders de Nederlandse taal niet beheersen,
	c. ouders gebruiken in communicatie met het kind gebrekkig Nederlands; ouders hebben zelf een zwakke taalbeheersing/ kleine woordenschat
	d. ouders gebruiken in communicatie met het kind alleen de moedertaal, hoewel tenminste één van de ouders het Nederlands goed beheerst
	e. ze kijken thuis niet naar Nederlandstalige (educatieve) t.v.- programma's voor jonge kinderen
	f. het gezin heeft geen sociale contacten <i>die verlopen in het Nederlands,</i>
	g. de meeste kinderen komen niet regelmatig naar de PSZ

3. ze begrijpen geen Nederlands	a. we weten niet zeker of ze ons begrijpen
	b. ze begrijpen je niet
4. ze spreken geen Nederlands (of vermijden Nederlands te spreken)	a. ze spreken geen Nederlands
	b. ze spreken hun eigen moedertaal bij de activiteit, omdat ze nog geen Nederlands spreken
	c. ze spreken hun eigen moedertaal bij de activiteit, hoewel ze al wel (een beetje) Nederlands spreken

(NB: Niet alle leidsters maken onderscheid tussen begrijpen en spreken, ondanks oplossing 1 t/m 6 in de enquête, waarin dat onderscheid in de *oplossingstelling* wel gemaakt is. Echter ook in de beantwoording van oplossing 1-6 blijkt dat leidsters dat onderscheid niet duidelijk hebben gemaakt.)

5. kennen/ begrijpen de gang van zaken niet	ze passen zich moeizaam aan binnen de groep
6. ze voelen zich onveilig of niet vertrouwd	ze voelen zich niet veilig of vertrouwd, dus ze durven niet met de taal aan de gang te gaan of te proberen Nederlands te spreken (NB zie 7a)
7. talige interactie met de leidster verloopt moeizaam, dus	a. het is moeilijk een vertrouwensband met ze op te bouwen (veiligheid); (NB zie 6: 'kip of ei'- kwestie)
	b. de leidster is (te)veel zelf aan het woord
	c. ze zijn snel afgeleid, minder betrokken, ze verliezen hun aandacht bij activiteiten.
	d. je kunt eventuele (taal)ontwikkelings-achterstanden ²⁶ niet tijdig signaleren/ niet goed inschatten.
8. talige interactie met de andere kinderen verloopt moeizaam, dus	a. ze zoeken vooral contact met kinderen die hun moedertaal spreken (segregatie); ze spreken onderling hun moedertaal; Nederlandstalige (of anderstalige) kinderen worden buitengesloten;
	b. ze worden zelf buitengesloten door de kinderen die wèl Nederlands spreken;
	c. er ontstaan (fysieke) conflicten tussen kinderen onderling: ze maken contact door dingen af te pakken of opzij te duwen om ook mee te mogen spelen;
	d. er is veel begeleiding/ bemiddeling door leidsters nodig bij het spelen, ze kunnen niet zelfstandig spelen.
9. de (taal)achterstand is te groot om in te lopen tijdens de voorschool	a. de (taal)achterstand is te groot om in te lopen
	b. er is meer tijd nodig
10. ouderbetrokkenheid	er zijn geen uren voor het werken aan ouderparticipatie , dus je kunt ouders geen voorlichting geven over opvoeding en taalontwikkeling

²⁶ Opgevat als: in T2. Het inschatten van een achterstand in T1 gaat de deskundigheid van de leidster waarschijnlijk te boven)

Oplossing 8: oplossingen

categorie	Subcategorie
1. investeren in taalontwikkeling moedertaal	a. Ouders informeren dat het beheersen van de moedertaal belangrijk is.
	b. Ouders stimuleren veel talige activiteiten te ondernemen in de moedertaal
2. investeren in taalcontact en taalontwikkeling NT2	a. Ouders naar taal cursus om Nederlands (beter) te leren beheersen
	b. Thuis alleen Nederlands spreken
	c. Thuis ook Nederlands spreken; tweetalig opvoeden; Eén ouder één taal- strategie (d.w.z. één ouder spreekt Nederlands, de ander de moedertaal);
	d. Opdrachten PUK alleen in het Nederlands aanbieden en niet in de moedertaal
	e. Ouders erop attenderen dat er op de PSZ alleen Nederlands gesproken wordt.
	f. Ouders zouden, vanaf dat het kind de PSZ bezoekt Nederlands met het kind moeten spreken
	g. Ouders stimuleren veel talige activiteiten te ondernemen in het Nederlands: thuis samen naar goede (<i>educatieve</i>) Nederlandstalige tv- programma's (<i>voor jonge kinderen</i>) laten kijken; naar bibliotheek, voorlezen
	h. Ouders uitleggen dat het belangrijk is dat alle kinderen 4x per week naar PSZ (= voorschool?) komen
3. NT2 leren begrijpen	a. non- verbaal/ visueel ondersteunen wat je zegt;
	b. Veel herhalen
	c. Eigentelijke leidster ondersteunt kinderen in moedertaal
	d. via VVE- programma
4 NT2 leren spreken	a. Veel open vragen stellen in het begin
	b. via VVE- programma
5 bekend raken met/ begrijpen van gang van zaken	b. Structuur en veiligheid bieden;
6 gevoel van veiligheid en vertrouwen creëren	a. Veel één- op- één werken/ tutor/ pre- teaching
	b. Eerst benaderen in moedertaal door eigentalige leidster
	c. Benaderen in het Nederlands

7 interactie met leidster verbeteren	a. Activiteiten kort houden
	b. Veel visualiseren ²⁷ (gebaren/ mimiek, concreet materiaal/ plaatjes/ prentenboeken)
	c. Activiteiten in kleine groepjes
	d. Veel herhaling inbouwen ²⁸
8 interactie met andere kinderen verbeteren	a. In (talig) heterogene groepen laten spelen
	b. Nederlandse kinderen betrekken bij activiteiten met (absolute) beginners
	c. Nederlands spreken bij activiteiten stimuleren (zowel bij kinderen die nog geen Nederlands spreken als bij kinderen die wel/ een beetje Nederlands spreken)
9 Achterstand inlopen door doorgaande lijn in basisonderwijs	a. Doorgaan met hetzelfde VVE- programma in groep 1 en 2
10 Ouderbetrokkenheid vergroten	a. Ouders moeten meer betrokken zijn bij (taal)ontwikkeling van kind
	b. Ouders voelen zich welkom op de PSZ en blijven koffie en thee drinken.
	c. 'Mini- samenspel' vóór de voorschool: met ouders en kinderen samen activiteiten doen (spelen, liedjes, voorlezen); opvoedkundige aspecten/ kwesties aan de orde laten komen.
	d. Ouders draaien regelmatig een dagdeel mee op PSZ, zodat zij zien hoe de (taal)ontwikkeling gestimuleerd wordt en hoe er met de kinderen wordt omgegaan;
	e. Als ouders hun kind wegbrengen/ meedraaien op de PSZ duidelijk maken dat op de PSZ Nederlands gesproken wordt, zodat ouders door hun voorbeeld aan hun kinderen duidelijk maken dat 'op school' de voertaal Nederlands is.
	f. PSZ geeft voorbeeld door veel activiteiten buitenshuis te doen om leefwereld van kinderen te vergroten (kinderboerderij, theater, bakker etc.)
	g. Thema- bijeenkomsten voor de ouders organiseren
	h. Ouderprogramma bij VVE- programma uitvoeren.
	i. Leidsters moeten op de hoogte zijn van culturele achtergrond, thuissituatie.
	j. Leidsters moeten een goede band aan gaan met de ouders, ook hierdoor zullen kinderen de leidsters vertrouwen.

²⁷ kwantitatief gescoord als 3a

²⁸ kwantitatief gescoord als 3b

BIJLAGE 7: Verslag expertmeeting absolute beginners

Vrijdag 3 november, Jeugd, Onderwijs en Samenleving Rotterdam

Deelnemers (per instelling):

Onderzoekers/ ontwikkelaars/ onderwijsbegeleiders	Annemiek Veen (SCO Kohnstamm instituut, Universiteit van A'dam) Elma M. Nap-Kolhoff (Universiteit van Tilburg) Dita Breebaart (Ontwikkelaar Piramide, Cito) Katinka de Croon (Ontwikkelaar Ko Totaal, CED Rotterdam) Willem van der Horst (Leidinggevende, CED Rotterdam) Mariëlle Kindt (Haags Centrum Onderwijsbegeleiding) Mariska Oudwater (Haags Centrum Onderwijsbegeleiding)
Vertegenwoordigers uit het veld	Maaïke van Vught (stichting DISCK) Trudy de Poorter (Knooppunt Kralingen) Caroline Jurcevic (Knooppunt Kralingen) Samira el Hamdi (Stichting Welzijn Noord) Fatma Yilmaz (Stichting Welzijn Noord)
JOS/ Lectoraat INHolland	Nadiya Madaya (JOS) Karen Ringnalda (JOS) Roelof van Pesch (JOS) Gea de Jong (JOS) Sylvia Bacchini (INHolland) Hanneke Pot (INHolland) Guido Walraven (INHolland) (voorzitter)

Inleiding

De deelnemers stellen zich voor.

De voorzitter benadrukt dat openheid in de discussie zeer belangrijk is maar dat men voorzichtig moet zijn met het naar buiten brengen van de bevindingen en bespreekpunten.

Het onderzoek en de resultaten

Annemiek Veen vindt de resultaten herkenbaar. Het is een goed onderzoek en het is nuttig en goed dat het onderzoek gehouden is. In de praktijk ziet zij dat er een mouw gepast wordt aan de VVE programma's in een poging ze geschikt te maken voor absolute beginners. Elma Nap- Kolhoff was blij met dit onderzoek. Ze stelt dat het een degelijk onderzoek is en dat het herkenbaar is vanuit haar eigen (veld)onderzoek naar absolute beginners. Sylvia Bacchini onderschrijft dit vanuit eigen onderzoek en ervaring en is positief over het feit dat er nu concreet geteld is.

Onderzoek naar tekstdekking:

Katinka de Croon heeft de volgende bezwaren tegen het feit dat er geteld is.

- Als je woorden gaat tellen ga je voorbij aan het gedachtegoed van Ko- totaal.
- Een methode is altijd een richtlijn, de manier van aanbieden is zeker zo belangrijk. Het papieren programma is niet een letterlijke voorstelling van de werkelijkheid.

Bij de ontwikkeling van Ko is volgens Katinka de Croon rekening gehouden met taalzwakke leerlingen in het algemeen. Bij taalzwakke kinderen is intentioneel

taalonderwijs²⁹ belangrijk. De activiteiten van Ko- totaal worden gekoppeld aan de overige PSZ- activiteiten. Niet alle kinderen die meedoen begrijpen alle taal bij de activiteiten. Er is verschil in niveau, maar absolute beginners kunnen wel op een betekenisvolle manier meedoen met de activiteiten, ook zonder de taal te begrijpen.

Hanneke Pot brengt hier tegenin dat de vraag echter niet is of kinderen kunnen *meedoen*, maar wanneer en hoe ze nu de Nederlandse taal/ de doelwoorden moeten *leren*, wanneer ze het taalaanbod bij de activiteiten voor het grootste deel niet begrijpen. Eén van de conclusies van haar onderzoek is dat een kind minimaal 1000 woorden nodig heeft om het taalaanbod tijdens de activiteiten te begrijpen en daar woorden uit te leren. Hoe (en wanneer) moeten we kinderen dan die eerste 1000 woorden leren?

Maaïke van Vught antwoordt hierop dat kinderen beelden en ervaringen nodig hebben om de nieuwe concepten te vormen. 'Zand', bijvoorbeeld, zegt de kinderen alleen wat als ze ooit in een zandbak hebben gespeeld en zand hebben ervaren. Het ontwikkelen van concepten is een voorwaarde voor het leren van woorden. Kinderen moeten dus voldoende ruimte (en tijd) krijgen om de wereld te exploreren vóór (en terwijl) ze woorden leren.

Dita Breebaart geeft als reactie op de vraag dat Piramide een speciaal instaprogramma heeft: het Welkom- programma. In dit (tutoring)programma worden door de tutor aan de absolute beginners de meest basale woorden aangeleerd.

Katinka de Croon brengt in dat Ko- totaal ook een welkomsthema heeft. Dit *Welkom Puk!*- thema van Puk& Ko is in het onderzoek van Hanneke Pot juist onder de loep genomen, vertelt Hanneke. Uit het onderzoek komt naar voren, dat dit thema niet afgestemd is op absolute beginners. Katinka merkt op dat zij reageert op basis van de korte notitie, omdat ze het hele onderzoeksrapport nog niet heeft kunnen lezen. Zij geeft aan dat Ko- totaal i.t.t. tot Piramide niet met een tutor werkt. In Ko- totaal wordt de helft van de activiteiten in de grote groep en de helft in een kleine groep gedaan. Dat is een gevolg van praktische omstandigheden, zoals bemensing, in de PSZ. Liever hadden de ontwikkelaars van Ko- totaal gezien dat alle activiteiten in de kleine groep uitgevoerd werden.

Daarnaast starten de meeste VVE programma's vanaf 3 jaar. Veel kinderen beginnen echter eerder waardoor de periode totdat het kind 3 wordt, gebruikt kan worden om de basiswoordenschat aan te leggen.

Onderzoek naar het consolideren (beklijven) van woorden

Katinka de Croon geeft aan dat sommige woorden misschien wel te weinig (d.w.z. minder dan zeven keer) aan bod komen in de *handleiding* van het programma, maar vermoedt dat de meeste woorden in de *realiteit* (in de uitvoering van de activiteit) toch voldoende terug komen. Hanneke Pot merkt op dat alleen via veldonderzoek vastgesteld kan worden hoe het in de praktijk gaat, en dat in het rapport dit voorbehoud ook wordt gemaakt. Zij weerlegt het argument dat woorden in de *realiteit* voldoende worden herhaald en dus kunnen worden geleerd, door aan te geven dat ook in dat geval een kind volgens de uitkomsten van haar onderzoek toch nog minimaal 1000 woorden nodig heeft om de gebruikte taal tijdens de activiteiten te begrijpen, en dus ook om er 'nieuwe' woorden uit op te pikken.

²⁹ doelgericht leren, er zijn leerdoelen en er wordt getoetst om te kijken of die doelen gehaald zijn.

Dat je al woorden zou moeten kennen om via de nu gebruikte programma's woorden te leren, zoals betoogd in het onderzoek, wordt sterk betwijfeld door Willem van der Horst. Hij vraagt zich af hoe er dan door absolute beginners überhaupt nieuwe woorden geleerd kunnen worden.

Effectmeting

Annemiek Veen deed kort verslag naar de effectmeting waar het SCO- Kohnstamm Instituut in Rotterdam mee bezig is. In groep 3 wordt gekeken hoe kinderen het na vier jaar VVE doen. De groep die wel VVE heeft gehad, wordt afgezet tegen een groep die geen VVE heeft gehad. De norm is het kind zonder achterstand. Willem van der Horst vroeg wat de harde resultaten waren. Annemiek Veen kon deze echter nog niet geven.

Maaïke van Vught breekt een lans voor het thuismilieu. Dit is volgens haar misschien wel belangrijker dan de (voor)school/ het programma. Naar haar idee kunnen kinderen die met veel conceptuele bagage binnenkomen, de taal sneller leren.

Wat werkt voor Absolute Beginners?

Volgens Sylvia Bacchini was de volgende vraag aan de orde: Als absolute beginners in de programma's onvoldoende bediend worden, wat moet er dan gedaan worden om ze zo snel mogelijk aan een basisvaardigheid in het Nederlands te helpen? Wat is daarbij de beste aanpak? Katinka de Croon reageert hierop dat dit vooral een kwestie is van de interactie in de groep. Ze vindt dat het apart nemen van absolute beginners niet de bedoeling kan zijn. Ze denkt veeleer aan een extra persoon in de groep die vooral gericht is op de absolute beginners. Tutoring is extra belangrijk omdat de beginnersproblematiek volgens Katinka zeer lastig via een programma op te lossen is. Als ze echt helemaal geen Nederlands verstaan, vindt Katinka, dan kun je ze niet helpen met een programma dat gericht is op de totale PSZ- groep.

Elma Nap acht het zeer belangrijk dat het aantal woorden dat een jong kind kent, zo hoog mogelijk is. Hoe meer woorden een jong kind kent, des te meer woorden zal het kennen op latere leeftijd. Dit blijkt overal uit onderzoek. Hoe meer woorden een kind kent, hoe meer het ook zal oppikken uit een VVE- programma. Uit haar eigen onderzoek komt naar voren, dat de Turkse jongetjes (absolute beginners) die zij heeft gevolgd, na gemiddeld 10 maanden op de voorschool hun eerste Nederlandse woorden gaan gebruiken in de communicatie. Zij vond het verontrustend dat de 'stille' periode zo lang zou duren. Sommige van de aanwezige leidsters reageerden verbaasd, anderen herkenden dit, sommigen gaven aan dat in hun ervaring kinderen eerder Nederlands beginnen te praten. Elma had het idee dat meisjes sneller waren, maar kan dat nog niet bewijzen. Ook kwam uit haar onderzoek naar voren dat kinderen een zekere basisvaardigheid in het Nederlands moeten hebben om deel te kunnen nemen aan cognitief uitdagende interacties, d.w.z. situaties waarin kinderen iets moeten beschrijven, vergelijken, verklaren, of een probleempje oplossen. De meeste VVE- programma's bieden inderdaad zulke situaties, maar kinderen die de basisvaardigheid niet beheersen, kunnen daar verbaal niet actief aan meedoen.

Samira el Hamdi haakte aan op Katinka de Croon: de absolute beginners worden in haar PSZ niet in aparte groepen opgevangen. De Piramide- tutor geeft ze gedurende de normale groepsuren extra aandacht. Fatma Yilmaz vult dit aan door aan te geven dat bij

Kaleidoscoop het samenwerken van leidsters zeer belangrijk is. Net als de kwaliteitszorg die geboden wordt aan VVE- instellingen. Daarnaast geeft ze aan dat zijn een programma niet van A- Z volgt, de leidsters sluiten aan bij de belevingswereld van het kind. Ondersteuning vanuit huis is zeer belangrijk, volgens haar misschien wel belangrijker dan het VVE- programma. Daarom is het zo belangrijk om de ouderbetrokkenheid te stimuleren.

Trudy de Poorter geeft aan dat er niet alleen allochtone, maar ook Nederlandse ouders zijn die niet begrijpen hoe ze met kinderen moeten praten op een dusdanige manier dat het kind een taal goed leert. Kinderen uit zulke thuissituaties kampen met een achterstand. Kinderen van ouders die woorden in verschillende settings 'aanleren', leren veel sneller een taal, zowel de 1^e als een 2^e taal. De vraag is dus: is er een rijke leeromgeving op de thuisbasis? Stimuleren de ouders de (taal)ontwikkeling? Karen Ringnalda concludeert uit het voorgaande dat het kennelijk interessanter is om na te gaan uit welke (leer)omgeving een kind komt dan welke taal een kind thuis spreekt.

Bij ouders moet het besef ontwikkeld worden dat zij mede verantwoordelijk zijn voor het slagen van VVE, reageert Trudy de Poorter. Er moeten duidelijke afspraken gemaakt worden met de ouders. Niet alle ouders schrijven hun kind in op een VVE- peuterspeelzaal. Vaak zijn de ouders van absolute beginners moeilijk te bereiken. De felicitatiedienst kan ouders werven en ze zelfs tot aan de poort van de voorschool begeleiden. Of dit ook gebeurt, is afhankelijk van de felicitatiedienst, de deelgemeente en van de persoon. De voorschool goedkoper maken leek de aanwezigen niet de oplossing. Ouders die hun kind niet naar de voorschool brengen, doen dat niet wegens de kosten, maar veelal omdat zij bang zijn, dat het vroege contact met het Nederlands de taalontwikkeling in de eerste taal zou schaden, is de veronderstelling van de leidsters.

Tweetalig opvoeden als 'oplossing'?

Hanneke Pot legt de aanwezigen het volgende voor. In de enquête gaven nogal wat leidsters aan dat ze, in thuissituaties waarin in elk geval één van de ouders Nederlands spreekt, graag zouden zien dat er tweetalig zou worden opgevoed. Hanneke vraagt de verzamelde onderzoekers of ze dit als aanbeveling zouden overnemen.

Als mensen het hebben over tweetalig opvoeden, bedoelen ze volgens Elma Nap meestal tweetalig opvoeden volgens het "één ouder - één taal" model. Dat beide ouders dus een andere taal spreken met het kind, en proberen daarin consequent te zijn. Vaak wordt gezegd dat dat de 'beste' manier is om van jongs af aan twee talen te leren, maar Elma gelooft niet dat dat waar is. Het probleem is vooral dat in de meeste allochtone gezinnen beide ouders dezelfde moedertaal hebben, en allebei beide talen goed (of in elk geval enigszins) spreken. Het "één ouder - één taal" model werkt dan helemaal niet, en is alleen maar frusterend voor de ouders. Toch hoort Elma regelmatig van Turkse ouders dat ze dit aangeraden krijgen op het consultatiebureau of via de (voor)school. 'Mevrouw, u spreekt toch zo goed Nederlands. Als u nu Nederlands spreekt met uw kind en uw man Turks, leert hij het beste de twee talen.' Elma denkt dat het een algemeen geaccepteerde wijsheid is dat ouders het beste de taal met hun kinderen spreken waar ze zelf ook in opgegroeid zijn. Al zijn er natuurlijk vrij in om, als dat binnen hun mogelijkheden ligt (!), er voor te kiezen ook Nederlands met hun kind te spreken, zodat het beter voorbereid is op school. Indien dit niet de taal is waarin de ouder 'droomt' heeft het geen zin. De voorwaarde is dat het op een natuurlijke manier gaat. Het gaat dan

vaak wel ten koste van het Turks van hun kinderen. Het lijkt haar dan ook geen gemakkelijke keuze om te maken.

Kwaliteit leidsters

De kwaliteit van de leidsters is volgens Fatma Yilmaz zeer belangrijk. De verwachtingen ten aanzien van de leidsters worden steeds hoger, de samenleving wordt steeds complexer. De maatschappelijke ontwikkelingen gaan harder dan de ontwikkeling van de kennis en capaciteiten van leidsters. De leidsters vinden het niveau van werken op een voorschool zeer hoog. Als een leidster het VVE- concept vat, vat ze het ook voor absolute beginners. Wel is het volgens Fatma zo dat de nascholing en kwaliteitszorg zijn verminderd.

Mariëlle Kindt zet uiteen hoe vanuit het HCO in Den Haag de kwaliteit van de voorschoolleidsters geborgd wordt. Allereerst is er een driejarig trainingstraject, gekoppeld aan het VVE- programma, dat leidt tot certificering. Hierna moeten leidsters cursussen en trainingen blijven volgen om voor hercertificering in aanmerking te komen.

Het vak van peuterleidster/voorschoolleidster vraagt volgens Trudy de Poorter om specifieke eigenschappen. Er moet een vervangingspool komen met gekwalificeerde leidsters waar peuterspeelzalen en basisscholen gebruik van kunnen maken, zodat de ontwikkeling van kinderen niet achterop raakt als de leidster ziek of afwezig is.

Effectieve interactie

Karen Ringnalda werpt de volgende vraag op: Wanneer we in de voorschool er niet tijdig in zouden slagen om de kinderen hun achterstand in woordenschat te laten inlopen, zou het dan een optie zijn om absolute beginners langer laten peuteren/ kleuteren? Hanneke Pot wijst in dit verband op het experiment met groep 0-, 1- en 2- schakelklassen in den lande en ook in Rotterdam.

De mensen van het werkveld spreken op Karens vraag de vrees uit voor een mogelijke samenvoeging met de basisschool of het daaruit mogelijk voortvloeien van het instellen van de leerplicht vanaf 2- jarige leeftijd. Trudy de Poorter vindt dat de peuterspeelzaal een aparte instelling moet blijven en niet samengevoegd moet worden met de basisschool.

Het inlopen van de achterstand hangt volgens vele aanwezigen af van de mogelijkheid om individuele aandacht te geven. Het kernpunt is: wat gebeurt er gedurende de VVE aan effectieve interactie tussen kind en volwassene?

Dita Breebaart stelt dat spelenderwijs taalleren best intentioneel taalleren kan zijn. Niet de peuter heeft de intentie om woorden te leren, maar de leidster heeft de intentie om woorden aan te leren. De peuter speelt in een door de leidster zodanig ingerichte setting en omgeving, in interactie met haar, dat het bijna niet anders kan, dan dat hij de doelwoorden tegenkomt.

Er is, vinden de leidsters, te weinig gelegenheid voor individuele aandacht voor kinderen. Bijvoorbeeld door werkdruk. De taak van de voorschoolleidsters ten opzichte van de traditionele PSZ- leidsters is verzwaard, maar daar staan niet meer uren tegenover.

Bovendien kunnen niet alle leidsters 'spelen' met kinderen en kunnen ze 'spelen en leren' niet allemaal even goed combineren.

Aanbevelingen

Hoe kun je absolute beginners ondersteunen? Vanuit het veld kwamen de volgende aanbevelingen:

- Ratio leidster/kind verbeteren: meer leidsters per groep om ook individueel met kinderen te kunnen spelen/werken.
- Eén HBO- leidster per peuterspeelzaal
- Meer voorbereidingstijd voor lespraktijk en overhead
- Leidstervaardigheden: spelen en taal trainen in nascholing en opleiding
- Taalverwerving en NT2 (waaronder absolute beginners) als vak in de opleiding (ROC's)
- Taalverwerving en NT2 (waaronder absolute beginners) als extra module/ aandachtspunt in de VVE- trainingen
- Kwaliteitszorg in standhouden
- Vervanging stabiliseren (vervangingspool)
- Ouderbetrokkenheid en huisbezoeken
- Individuele aandacht voor een kind

[NB: Aan de onderzoekers/ ontwikkelaars is niet meer (expliciet) gevraagd hier een reactie op te geven of aanbevelingen toe te voegen. Wellicht is deze lijst daarom onvolledig.]

De vraag van Willem van der Horst of er behalve het bovenstaande wensenlijstje niet ook extra materialen/ activiteiten moeten komen bij de bestaande programma's is voorgelegd aan de vertegenwoordigers uit het veld. [Niet aan de onderzoekers/ ontwikkelaars]. De leidsters zagen een speciaal programma voor absolute beginners als verzwaaring van de taak en zagen een betere opleiding/ training/ begeleiding op dit vlak, in combinatie met een betere leidster/kind- ratio als de beste optie.

Rondvraag

Alle deelnemers gaven aan, dat zij het een waardevolle bijeenkomst vonden. Door de deelname van experts uit onderzoek, beleid en praktijk kon een dialoog op gang komen die zo (te) weinig plaatsvindt.

De beleidsmakers (JOS) gaan samen met Hanneke en Guido / INHolland proberen te kijken hoe de resultaten van het onderzoek, de enquête en de expertmeeting gebruikt kunnen worden.

De voorzitter bedankt iedereen heel hartelijk voor de enthousiaste inbreng en spreekt de hoop uit dat deze brede dialoog op een later moment kan worden voortgezet.

Nadiya Madaya
Hanneke Pot